

NAGYKANIZSAI HONISMERETI FÜZETEK

NAGYKANIZSA

Bogdanović Lázár

14

1997

A Szent Miklósról elnevezett nagykanizsai
görögkeleti szerb egyház

180
B73

Bogdanović Lázár

**A Szent Miklósról elnevezett nagykanizsai
görögkeleti szerb egyház**

Adalék a magyarországi görögkeleti szerb
egyház történetéhez

Ismeretlen személy által készített fordítás

Nagykanizsa
1997

A szöveget gondozta,
a bevezetőt írta
és a kiadványt szerkesztette:
Dr. Rózsa Miklós

Kiadja:
Nagykanizsa Megyei Jogú Város Önkormányzata
támogatásával
a Nagykanizsai Városvédő Egyesület Honismereti Köre

Felelős kiadó:
Dr. Cseke Ferenc

© Praefatio: Dr. Rózsa Miklós 1996.

ISSN 1216-3724
ISBN 963 03 4209 X

Kanizsai Nyomda, Nagykanizsa 97
Felelős vezető: Brenner Árpád

TARTALOM

BEVEZETÉS

BOGDANOVIĆ LÁZÁR TANULMÁNYA (FORDÍTÁS)

- I. Nagykanizsa
- II. A szerbek Nagykanizsán
- III. Állandó lelkész megjelenése Nagykanizsán
- IV. Kanizsa első és második temploma
- V. Egyházi-iskolai igazgatás Kanizsán.
Az egyházközség ingó és ingatlan vagyontárgyai
- VI. Az emeletes ház építése. Szerződés-kötés özvegy Dobrovićné,
Jelenával. Az egyházközség megalakulása a cs. és kir. Rescriptum
alapján. Egyesülés a Varasd-i egyházközséggel.
- VII. Egyházközségi gondnokok 1804-től a mai napig
- VIII. A kanizsai lelkészek 1780-tól a mai napig
- IX. A kanizsai lelkészek és a varasd–kanizsai plébánosok dotációja
- X. A kanizsai kántor-tanítók és azok javadalmazása
- XII. Görögkeleti szerb temető Kanizsán és Csáktornyan
- XIII. Parochial (: Párbér (?) :)
- XIV. Az egyház (templom) jötevői, adományozók és hagyományozók
- XV. Azon helységek, ahol volt egykor görögkeleti hívő, és ahol a lelki
szükségleteket a kanizsai lelkészek elégtették ki
- XVI. Templomi (egyházi) pecsétek
- XVII. Szertartási könyvek és Szt. Miklós réztábla/rézmetszete

TÁJÉKOZTATÓ A TANULMÁNYBAN ÉS A MAGYAR NYELVŰ
FORDÍTÁSBAN SZEREPLŐ HELYSÉGEK ÉS VÁROSI TERÜLETEK
HOLLÉTÉRŐL.

B E V E Z E T É S

1. Ma már kevesen tudják, s az idő múlása folytán mind kevesebben emlékeznek arra, hogy Nagykanizsán volt görögkeleti szerb egyházközség, és hogy az Erzsébet tér 20. sz. alatti ingatlanon görögkeleti templom és paplak is állott.

1810-ben *Bronyevszkij Vladimir Bogdanovics*, a földközi-tengeri orosz cári flotta tengerészhadnagya alakulatával április 10-én Nagykanizsán átvonulásakor érdemesnek tartotta útinaplójában feljegyezni, hogy a görögkeleti templomban – amely, mint írta, „egészen szegényes” – nagy áhitattal készülnek a húsvéti ünnepekre, és éneklik tiszta szlavján nyelven himnuszaikat.¹ A m. kir. Helytartótanács 1823. évi rendelete alapján a Zala vármegyei főbb utakról, és az azok mentén fekvő helységekre vonatkozóan gyűjtött adatokat tartalmazó, és a Helytartótanácsnak 1832-ben megküldött „útkönyv” Nagykanizsát ismertető leírása szerint „a városban levő jeles épületek” egyike a „nem egyesült Görög-Vallásbeli Templom és Plébánia Lakás”.² Nagykanizsa 1929-ben megjelent monográfiájának a kanizsai egyházak történetéről szóló fejezetében csak görögkeleti vallású lakosok számáról olvashatunk.³ Az 1984-ben megjelent városismertető a görögkeleti *kápolnáról* már csak mint a múlt emlékérről szól, melyet „1960 körül lebontottak. Ikonosztáza és berendezése részben a háborús vandalizmusnak esett áldozatul, részben a szentendrei görögkeleti múzeumba került.”⁴

Az egyházközség és a templom történetét a XX. század elejéig, *Bogdanović Lázár* 1909-ben publikált szerb nyelvű tanulmányából ismerhetjük meg.

Lazar Bogdanović, amint a tanulmányában önmagáról írja, 1861. április 10-én Eszéken született. Apja, *Radovan*, szücsmester volt. A szerb elemi iskolát 1868–1873. években Eszéken végezte. Az ugyanottani főgimnáziumban érettségizett 1881-ben. A teológiát a szerémségi Karlócán hallgatta és végezte el 1885-ben.

Mint a teológia III. évének hallgatója 1885. november 4-én megnősült. Ugyanez év december 4-én és 5-én diakonussá és lelkésszé szentelték, december 9-étől 1892. augusztus 4-éig az Eszék melletti Čepinben lelkészkedett. 1892. július 2-án Varasdön megválasztották és július 16-án Nagykanizsán beiktatták Varasd és Nagykanizsa ez évben egyesült plébániája plébánosává. Augusztus 5-én Varadra költözött, de azzal a kötelezettséggel, hogy felváltva egyszer Varasdön, egyszer Nagykanizsán misézzen. Annak érdekében, hogy Kanizsán tartózkodásaikor legyen hol laknia, a kanizsai egyházközségi ház három szobájának egyikét berendezték számára

lakószobának. 1896. október 10-én megválasztották Eszék plébánosává, és 1897. február 12-én átköltözött oda. 1905. március 13-án mint eszéki plébánost tiszteletbeli esperessé nevezték ki, és ugyanez év december 12-én a karlócai udvari kápolnában esperessé szentelték.

Már eszéki esperes-plébánossága idején, 1909-ben közzétette *Srpska pravoslavna crkva sv. Nikole u Velikoj Kanjizi* című tanulmányát.

A tanulmány a volt nagykanizsai görögkeleti egyház múltjának századunk elejéig eltelt korszakát áttekintő publikáció, s mint ilyen egyben a nagykanizsai várostörténetnek is egyik fontos és értékes forrása.

A tanulmány az ortodox hittudomány és egyházi élet BOGOSLOVSKI GLASNIK (= Teológiai Szemle) című, Karlovciiban (= Karlócán) megjelenő folyóirat VIII. évfolyama, az 1909. évi évfolyam 2–6. füzetében közzétett folytatásokban jelent meg. A folyóirat főszerkesztője akkor *Ilarion Zeremski* archimandrita (= kolostorfőnök), felelős szerkesztője *Vlada Mokszimović* presbiter volt. Az egyes folytatások az 1909. évi

2. füzet 115–122.,
3. füzet 190–195.,
4. füzet 262–270.,
5. füzet 348–357.,
6. füzet 424–432. oldalán található.

Megjelent a tanulmány önálló kiadványként is, azzal az alcímmel, hogy *Priložak istoriji srpske crkve u Ugarskoj* (= Adalék a magyarországi szerb egyház történetéhez). E kiadvány címlapja első oldalán az olvasható, hogy azt *Milan Babić*, valamikori varasdi törvényszéki elnök és az egyesített varasdi és nagykanizsai egyházközség elnöke emlékének adózva adták ki. A megjelenés helye Karlovci (Karlóca), éve 1909. Nyomtatták *Milutin Janković* nyomdájában. A címlap hátoldalán olvasható annak a közlése, hogy a kiadvány különlenyomat a BOGOSLOVSKI GLASNIK 1909. évi évfolyamából.

A folyóiratot őrzi a szentendrei Szerb Ortodox Egyházművészeti Gyűjtemény, Könyvtár és Levéltár (2000 Szentendre, Pátriárka u. 5. sz.). Könyvtári jelzet: E 68/p. Van ott egy példány a különlenyomatból is. Ezt a szerző 1910. március 10-én Eszékről dedikálta és küldte *Teofil Kardaszević* protopresbiter részére a „testvéri szeretet jeléül”. A különlenyomat könyvtári jelzete: E 213/k.

A tanulmány írógéppel és több másolattal írt, magyar nyelvű fordításának egy egybefűzött példánya *Dénes Gyula*, 1980-ban elhalálozott⁵ nagykanizsai lokálpatriota gyűjtő hagyatékából került *dr. Cseke Ferenc* gimnáziumi tanár, a nagykanizsai Honismereti Kör elnöke tulajdonába. E példány alapján kerül közzétételre a fordítás, hogy *Lazar Bogdanović* tanulmánya, mely a nagykanizsai várostörténet egy sávjának jelentős forrása, egyrészt közelebb

БОГОСЛОВСКИ ГЛАСНИК

ЧАСОПИС ЗА ПРАВОСЛАВНУ БОГОСЛОВСКУ НАУКУ
И ЦРКВЕНИ ЖИВОТ

Год. VIII.

ЧЛАНОВИ И ЧИТАОЦИ УРЕДНИЧКОГ ОДЕЛА:

протоиер. проф. богосл. Никола Турца, протопрезбитер проф.
богосл. Јован Живковић, архимандрит проф. богосл. Клармон
Зеремски, презвитер проф. богосл. Владан Максимовић, екото-
презбитер и проф. катедра Иван Машински, протосаборец
проф. богосл. Валеријан Прибићевић, протосаборец
проф. богосл. Др. Јован Чучић.

ГЛАВНИ УРЕДНИК

АРХИМАНДРИТ КЛАРМОН ЗЕРЕМСКИ

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК

ПРЕЗВИТЕР ВЛАДАН МАКСИМОВИЋ

Књига XVI.

Својем 2.

ИЗДАВАЊИЦА М. ЈАНКОВИЋА У СРЕБРСКОМ КАРЛОВЦИМА

1909.

Поштом и Телеграм у Ср. Карловцима.

Српска православна црква св. Николе у Великој Кањижи.

I. Велика Кањижа.

Велика Кањижа (мађарски: Nagy-Kanizsa) је слободна краљевска варош у јужној Угарској, у жупанији заладској (Zálad-vm.). Она је раскрсница многих жељезничких пруга, које воде у Беч, Пешту, Загреб, Грац и т. д. Броји преко 20.000 становника,^{*} 2000 домова и 8685 катастралних јутара земље. Има свој магистрат, судбени сто, котарски суд, порезни уред, велику (католичку) гимназију, фрањевачки манастир и цркву, која служи и за парохијску цркву римокатолицима, јеврејску синагогу и . . . црквицу, капелицу, или боље да се изразим богомољу српско-православну.

Становници су по народности највише Мађари, а има доста и Немаца и разних Словена, међу којима је Срба понајмање. Године 1897. оставио сам тамо свега 20 српских душа. По вери је највише католика, па мојсејеваца, калвина и лутерана, а најмањи број православних.

Православних Срба, рекох, бехе у годинама 1892.—1897. 20 душа у 5 породица. Та наша Срба сачињавала је до год. 1892. самосталну црквену општинску и па-

---

^{*} По државном попису од 1890. г. било је у Кањижи 2083 куће са 20.610 становника, од којих 9 (!) православних. Ово не стоји. Било је тада душа православних. Прим. писца.

kerüljön a város múltja iránt érdeklődőkhöz, másrészt közvetlenül rendelkezésre állhasson a Nagykanizsa című városi monográfiának a város török alól 1690-ben történt felszabadítását követő időszakot tárgyaló kötetei szerzőinek.

Sajnálatos, hogy a fordítás készítőjének neve és elkészültének ideje ismeretlen.

A szerző tanulmányát fejezetekre bontotta, s azokat a fejezetcímek elé helyezett római számokkal sorszámozta. A fordításban a II. fejezetet követő, „Állandó lelkész megjelenése Nagykanizsán” című fejezet – nyilván gépelési hibából – ugyancsak II. sorszámot kapott annak ellenére, hogy a szerb nyelvű eredetiben e fejezet sorszáma III. E fejezetet a fordítás most közzétett szövegében III. sorszámmal számozva közöljük. A fordításból hiányzik a IV. fejezet sorszáma és címe. Ennek oka az, hogy a tanulmányban a fordító által használt különlenyomatából is hiányzik. A BOGOSLOVSKI GLASNIK-ban közzétett szövegnek a folyóirat 3. számába került részében és a különlenyomat nyomdai hibáinak jegyzékében azonban szerepel. Ezek nyomán iktattuk a fordítás közzétett szövegébe, a megfelelő helyre, a IV. fejezet sorszámát és címét. A fordításból hiányzik a XI. fejezetnek sorszámmal és címmel való megjelölése. Ennek oka, hogy hiányzik a különlenyomatból is. Hiányzik a folyóiratban közölt szövegből is. Hiányzik azonban a nyomdai hibák jegyzékéből is. Ennél fogva nem volt módunk pótolni a hiányt a fordítás itt közzétett szövegénél sem. Ez az oka annak, hogy a közzétett szövegben is a X. fejezet után nem XI., hanem XII. fejezetet, majd XIII. és ezt követő sorszámú fejezeteket találunk.

A fordítás magába foglalja a szerb nyelvű eredeti tanulmány egyes részeihez a szerző által csillagok alatt fűzött lábjegyzeteket. A fordító ezeket a fordítás szövege lapjainak nem alsó részén, tehát nem lapalji lábjegyzetként helyezte el, hanem a fordítás szövegébe annak feltüntetésével illesztve, hogy az ilyen beillesztett szövegek a szerb nyelvű eredetinek melyik szövegrészehez tartozó lábjegyzetek. A szerb nyelvű eredetinek nagyságától és ennek megfelelő nyomdai tördelésétől eltérő a fordítás mostani kiadásának mérete és tördelése. Ezért a jegyzeteket nem lábjegyzetként, hanem azokat sorszámozva, a tanulmány szövege után helyeztük el.

A fordító az egyes szövegrészekhez szükségesnek látott értelmezéseket, tájékoztatásokat zárójelek között, a megfelelő szövegrész után elhelyezve és annak feltüntetésével közli, hogy azok a „ford[ít]ó megjegyz[ései]”. E megjegyzésekből az következtethető, hogy a fordító ismerte a szerb ortodox egyház szervezetét, hierarchiáját.

Vannak a szerb nyelvű szövegnek, s ennek folyamányaként a fordításnak olyan szövegrészei, amelyekhez az olvasó tájékoztatása céljából a fordító által nem adott közlések szükségesek. Ezeket „Szerk[esztő] megj[egyzése]” toldalékkal közöljük.

Mind a fordító, mind a szerkesztő megjegyzéseinek a fordítás szövegétől könnyebb elkülönítése érdekében azokat kisebb betűkkel nyomtattuk.

A nyomdai hibák jegyzékének a fordítással történt egybevetése alapján meg kellett állapítani, hogy a fordító ezt a hibajegyzéket figyelmen kívül hagyta. Talán azért, mert az a rendelkezésre állott szerb nyelvű különnyomat mellől hiányzott. A fordítást a nyomdai hibajegyzék szerint szükséges változtatásokkal tesszük közzé.

Tartalmi szempontból a leglényegesebb változás az, hogy a kanizsai lelkészekről szóló VIII. fejezetben a lelkészeknek a fordítás szerinti sorrendjét a nyomdai hibák jegyzéke szerint szükséges változtatásokkal – és ennek megfelelően részben a fordítás szerinti sorrendtől eltérően – közöljük. Ennek folytán a fordítás közzétett szövege a szerző *Bogdanović Lázár* tanulmányának VIII. fejezete szerinti sorrendet követi. Érvényesítettünk a fordítás közzétett szövegében a nyomdai hibajegyzékben szereplő egyéb javításokat is.

A tanulmányban a nagykanizsai templom harangjainak nagyságát a szerző *font*-ban közli. Ennek megfelelően a fordításban is ezzel a súlymértékkel szerepelnek. Súlyuknak a ma használatos tizedes súlyrendszernek megfelelő megismerése érdekében a *font*-ban közölt súly mellett szerkesztői megjegyzésként közöljük, hogy az hány kilogrammnak felel meg. Az 1715: LXIII. tc. következtében a bécsi mértékek terjedtek el hazánkban. Ennek folytán azt kell vélelmeznünk, hogy *Bogdanović* bécsi *font*-ban közli a harangok súlyát. A *bécsi font* nagysága: 1 font=0,56 kg. A harangok szerkesztői megjegyzésként közölt súlya ennek a viszonzyszámnak az alapulvételével kiszámított kilogramm.

A tanulmány utolsó fejezetében azt olvashatjuk, hogy a Szent Miklóst ábrázoló réztábláról 1863-ban csináltak lenyomatot Kanizsán Markbreitemél.

Markbreiter, teljes nevén *Markbreiter Jakab* nyomdász volt, aki 1850. július 29-én kapott iparjogosítványt a fehérvári polgári kerület főispánjától. Újság- és könyvnyomtatás mellett tevékenységét más nyomdatermékek, mint látjuk, szentkép előállítására is kiterjesztette. Nyomdatörténetünk szerint 1864-ből való a róla szóló legutolsó adat.⁶

Bogdanović cirill írással írt tanulmányában szereplő családi neveket és helységneveket a fordítás közzétett szövegében a szerbhorvát latin betűs írás megfelelő betűi és jelei alkalmazásával közöljük.

A kevésbé ismert helységek hollétéről ezek nevérol, de a teljesség kedvéért közöljük iktatva a többi helységnevet is, valamint a városi területekről betűrendes tájékoztatást helyeztünk el a tanulmányhoz tartozó jegyzetek után. A tanulmány megjelenésének idejére tekintettel a helységek hollétét a

СРПСКА ПРАВОСЛАВНА
ЦРКВА
Српске православне
цркве Богдановић
Стефановић

Српска православна црква
св. Николе
у Великој Кањизи.

(Православна црква српске цркве у Загребу)

Написао

ЛАЗАР БОГДАНОВИЋ

ПРОСТОРАЈИ И ПЕЧАТОВАЊИ

КАРЛОВЦИ

Издавачарија Милутина Јанковића
1907

3. kép. Bogdanović Lázár tanulmánya különnyomatának külső borítója

törvényhatóságoknak a tanulmány 1909. évi megjelenésekor területi beosztásának megfelelően, tehát ezek nevével közöljük. Vannak a fordításban olyan helységnevek, amelyek szerinti településeket azonosítani és ennek következtében azt közölni, hogy a helységek mely vármegyéhez tartoztak, nem tudhattuk.

2. *Bogdanović* annak a közlésének alátámasztására, hogy Nagykanizsán, mind a mohácsi vész (1526) előtt, mind azt követően éltek szerbek, lábjegyzetben utalt *Pavle Bakić* és öt fivérének Szerbiából királyi hívásra Magyarországra jövetelére, akik szerbjeik élén vitézül harcoltak a törökök ellen Nagykanizsa és a Balaton térségében, és azt közli, hogy *Pavle Bakić* „jutalmul Lajos királytól megkapta a Sümeg közelében levő Lak vagy Lok kastélyát. Sümeg a Balaton tó mentén fekszik.”

Bogdanović közlése idézett része olvasásakor szembe ötlik annak utolsó mondata. Hiszen Sümeg a Balatontól 25 km-re, a Kisalföld legdélibb peremén, a Bakony nyugati részén fekszik, és nem a Balaton mentén! Ugyanakkor *Bakics Pál* és öt fivére (akik családi neve oklevelek szerinti hűséggel *Bakych*-nak vagy *Bakyth*-nak irandó) II. Lajos királytól Somogy megyében kaptak *Lak* nevű birtokot, s innen származik *Laki* előnevük.⁷ Más forrás szerint a középkori somogyi várak egyikét, Lak (a mai Öreglak) várát *Bakics Péter* kapta. Fivére *Bakics Pál* pedig a mai Buzsák helyén feküdt Somogy megyei falvak egyik földesura volt.⁸ Somogy megye a Balaton mentén fekszik!

A II. Lajos király által adományozott Lak várának a fordító által az egykor Zala megyei (1950. március 16-ától Veszprém megyei) Sümeg közelében levőként említése a szerző által hibásan történt földrajzi meghatározás átvétele. Ez utóbbira pedig az adhatott okot, hogy a *Sümeg* helységnév régi alakjai *Somogy* régi alakjaival egyeznek. Erre vezethető vissza, hogy van a tanulmányban, s így a fordításban más hely is, ahol *Bogdanović* Sümeget Somogy megyében levőnek jelzi.

Bogdanović rámutat, hogy Magyarországon a szerbekkel közös egyházi szervezetekben éltek görögök, akik a 18. század folyamán Macedóniából telepedtek ide. Megállapítása az, hogy habár a szerbek Nagykanizsán mindig számbeli fölényben voltak a görögökkel szemben, az egyházközségen belül valahogy a görögök mindig megtartották vezető pozíciójukat. *Dinko Davidov* az 1690-ben megindult nagy szerb kivándorlás 300. évfordulója alkalmából a budai szerb egyházmegye emlékeiről kiadott művében Macedonia égei részéből a magyar városokba és mezővárosokba bevándorlottakról írja, hogy volt közöttük görög, cincár (lásd még aromun, arvanitavlon, makedoroman, kucul), szláv, akiket nehéz lett volna nemzetiségi alapon elkülöníteni, hiszen az akkori időben, mint *Stojan Novaković* írja, „a Balkán félszigeten a

nemzetiségi kérdés még örök álmát alussza, legfeljebb az ember vallása felől érdeklődtek, s meglehetősen közömbös volt a nemzetiségi hovatartozás”. *Davidov* hangsúlyozza, hogy *Stojan Novaković*-nak ez a megállapítása vonatkozik azoknak a déli városoknak a lakóira is, amelyekből a Magyarországra kivándorlottak kirajzoltak. Moszkopolje, Berat, Kozsani, Elbaszan, Satiszte, Blahokliszure, Sipiszka erős szálakkal kötődtek több magyar városhoz, köztük Nagykanizsához.⁹

3. *Bogdanović* figyelemre érdemes támadást intéz a római katolikus papok ellen, amikor azt írja, hogy azok Nagykanizsán is (ez értelemszerűen az itteni Szt. Ferenc-rendiekre vonatkozik) „mint Magyarország, Horvátország és Szlavonia egyéb vidékein kegyetlenül, rosszindulatúan, nem keresztényi módon viselkedtek elesett népünkkel (a szerbekkel, – szerk. megj.) és papjaival szemben”. Ezt az általánosítható megítélést három esetben példaként – pusztán jegyzetbe¹⁰ foglaltan történt – ismertetéséhez mintegy következtetésként fűzi.

Az első két eset a Szt. Ferenc-rendiek által követett vallási törekvéseknek a görögkeletiek háttérbe szorításával bekövetkezett megvalósulása miatti sérelem exponálása, amely alapos forrásellenőrzést igényel.

Bogdanović azt írja, hogy 1775. július 12-én Nagykanizsán 7 szerbet végeztek ki, akiket a római katolikus papok meggyóntattak és a kivégzőhelyre kísérték. A görögkeletiek lelkésznek nem engedték meg, hogy ezen kötelezettségének eleget tegyen a szerencsétlenek vonatkozásában. Az akkori lepavinai archimandrita (apát) július 18-án panaszt terjesztett elő a karlócai érsekhez. Kár, hogy *Bogdanović* nem ismerteti az érseki levéltári források alapján az érsek által tett intézkedést, s annak eredményét. Ezek ismerete nemcsak egyháztörténeti, hanem nagykanizsai várostörténeti szempontból is figyelemre érdemes lenne. *Bogdanović* úgy *gondolta*, mint írta, hogy miután az említett alkalomkor 8 katolikust is kivégeztek, mindezek annak a népfelkelésnek a vezetői voltak, amely felkelés 1755. január hónap végén Križevačon (Kőrösön, a volt Kőrös megye székhelyén) tört ki.

Az első, ami felkelti a figyelmet az, hogy egy 1755-ben kitört népfelkelés vezetőit 20 évvel később, 1775-ben végezték ki. A másik, hogy a felkelés Horvátországban, az elítéltek kivégzése pedig Nagykanizsán történt. Az ennek folytán felmerült kérdések levéltári források alapján történő tisztázásra várnak.

Megvizsgáltuk a Nagykanizsára és Szentmiklósrá (a mai Miklósfára) akkor illetékes nagykanizsai róm. kat. plébániának a Nagykanizsán és Szentmiklóson elhaltakról és katolikus szertartás szerint eltemetettekéről vezetett anyakönyvét,¹¹ s abban az 1775. évi bejegyzések között olyanokat nem találtunk, amelyekből megállapítható vagy következtethető lenne, hogy azok az 1775. július 12-én kivégezettek halálának és eltemetésének bejegyzései lennének. (Kivégezettek halotti anyakönyvi bejegyzése elmaradásának általában többféle oka lehetett.)

A felvetődött második kérdéssel kapcsolatban azt megemlítenédnek tartjuk, hogy Nagykanizsa történetének múlt század végi kutatója, *Halis István* azt írja, hogy „a muraközi horvátokat hogyan akasztották föl seregestől a szomszédos Szent Miklós faluban azért, mert ők is ellenálltak az úrbériség behozásának. Otthon nem merészelték őket kivégezni, mert féltek a nép bosszújától, hanem ide hozták, hogy bátorsággal megfojtothassák.”¹² Azt nem írja *Halis*, hogy mely bíróság mikor hozott ítélete alapján, mikor történt Szentmiklóson a kivégzés.

A két eseményről írottak összehasonlítása időbeli bizonytalanság, földrajzi területi eltérés és nemzetiségi különbözőség megállapítására vezet. A két justifikációnak egy közös, illetve azonos sajátossága van azonban, nevezetesen az, hogy két különböző földrajzi helyen elkövetett cselekmények miatt büntetőjogi megtorlás nem a cselekmény elkövetési helyén, hanem egy másik helyen, másik közigazgatási területen, mégpedig esetünkben vagy Nagykanizsán, vagy az egyházilag hozzá tartozó Szentmiklóson történt. E miatt az azonosság miatt, az időbeli adatok egyfelől kétségessége (*Bogdanović* által említett eset), másfelől hiánya (*Halis* féle eset) az egyrésztől csak vélt, (Križevac), másrésztől állított (Muraköz) elkövetési hely, és a között nemzetiség eltérése (szerb ill. horvát) ellenére felvetődik a kérdés, hogy *Bogdanović* és *Halis* esetleg nem azonos justifikációkról szól-e? Abban az esetben pedig, ha a különböző levéltárakban végzendő kutatás azt eredményezné, hogy két különböző eljárás eredményeként bekövetkezett ítéletvégrehajtásokról van szó, akkor *Bogdanović* által exponált vallási sérelem alátámasztására felhozott három példa közül az első szerinti justifikáció az igazságszolgáltatás, s ezen belül az ítélethozatal és az ítélet végrehajtása közötti közigazgatási területi eltérésnél fogva az ítéletvégrehajtás története szempontjából figyelemre érdemes, és indítékában vizsgálatra érdemes eset.

Bogdanović az általa első példaként hozott eseményben azt látja sérelmesnek, hogy görögkeleti lelkésznek nem engedték meg, hogy a görögkeleti elítélteket a vesztőhelyre kísérje, s nekik lelki vigaszt nyújtson, hanem római katolikus papok tették ezt. Nem tudható, hogy ez nem éppen a görögkeleti elítéltek kérelmére történt-e? Az egyházi közügyek körébe tartozó királyi rendelkezések egyike, egy 1735. március 11-én kelt rendelkezés szerint „ha máshitű betegek, foglyok vagy elítéltek által katolikus papok meghivatnak, ezek a bevett rendtartási óvások (*adhibitus solitis Politiae cautelis*) mellett hozzájuk bocsáttassanak”.¹³

A *Bogdanović* által példaként említett második eset forrásaként megjelölt attestatio (= tanusítvány) szerint a sérelem 2 szerbet és 9 görögöt ért. Ebből és a tanusítványban előadott sérelemből az következik, hogy a sérelem nem nemzetiségi mivoltot, hanem vallási tudatot és ebben gyökerező érzést ért.

A példaként említett harmadik eset értékelésénél nem hagyható figyelmen kívül, hogy annak ismertetése nem írásbeli forráson, hanem olyan szóbeli közlésen alapszik, amelynek közlője azt harmadik személy elbeszélésére hivatkozva tette.

Az első két esemény biztos, hogy a Szt. Ferenc-rendiek által, a harmadik pedig következtethetőleg ugyancsak általuk az akkori országos vallásügyi állapotot tükrözően tett intézkedés, ill. a harmadik esemény a görögkeletieknek ilyen intézkedéssel szembeni védekezését megvalósító volt. Az első eset ismertetésében sérelemként olvasható „hatósági visszaélés” helyes értékeléséhez annak figyelembe vétele nem mellőzhető, hogy annak bekövetkezte idejében – mint *Karácsonyi János* írja – a megerősödött, gyakran korlátlan hatalmú állam oly erővel lépett bele a különböző vallások ügyeinek rendezésébe, hogy az egyházak mindegyike többé-kevésbé az állam intézkedései szerint rendezkedett, vagy annak beavatkozása ellen védekezett.¹⁴

A görögkeletiek vallása a XVII. században törvényben rendezve ugyan nem volt, de a görögkeleti szerbeknek adott királyi kiváltságlevelek¹⁵ értelmében vallásuk szabad gyakorlata, az egyházi ügyek szabad kezelése biztosítva volt. Mária Terézia uralkodása végén 8 szerb püspökség volt, köztük a Nagykanizsa vonatkozásában jelentős paktáció.¹⁶ II. József 1781. október 25-én kiadott türelmi rendeletéig a görögkeleti vallás ugyancsak türt vallás volt, attól kezdve azonban elismert vallás lett. A görög nem egyesült vallásuakról szóló 1790:XXVII. tc.¹⁷ kimondta, hogy a görög nem egyesült vallásuak teljesen szabadon gyakorolhatják vallásukat. A vallás dolgában alkotott 1848:XX. tc.¹⁸ pedig a hazánkba törvényesen bevett vallásfelekezetekre nézve, tehát a görögkeletiekre is, tökéletes egyenlőséget és viszonyosságot állapított meg.

A görögkeleti vallás helyzetéről az előbbieken mondottak a *Bogdanović* által példaként ismertetett események idejére vonatkoznak. *Bogdanović* XIX. század végi, XX. század eleji életéig azonban számtalan további intézkedés, szabályozás történt, amelyek a görögkeleti szerbek vallásgyakorlatát, egyházigazgatását, egyházi életét kedvezően érintették. *Bogdanović*-nak a katolikus papokkal szembeni, fent idézett megnyilatkozását csak a katolikusok elleni személyes idegenségként, ellenszenvként szabad értékelni. Bizonyára elkerülte figyelmét, s ezért mellőzhette publikációjában követni annak az 1782. évi rendelkezésnek szándékát és célját, amely szerint „Általában másvallásuak iránt magántársalkodásban nem kevésbé mint egyházi beszédekben minden vagdalódzó kifejezéseket kerüljenek a lelkészek”.¹⁹

4. *Bogdanović Lázár* forrásként nem használt sem helytartótanácsi iratokat²⁰ sem nagykanizsai városi, sem a Zala vármegyei törvényhatóság

szerveinél keletkezett iratokat. Ennek következménye, hogy az 1793-ra felépült és ez évben felszentelt templomot – amelyről azt írja, hogy a külső megjelenésében nem templomszerű – 1798-ban elpusztító tűzvész szerinte Gyümölcsoltó Boldogasszony előestéjén, március 24-én volt.²¹ Ezzel szemben Nagykanizsa város jegyzőkönyvének 1798. április 10-ei, 127. sorszámú bejegyzése szerint „ezen Holnapnak Másodikán . . . estve hét óra tájban ugyan nevezett Israel Irsznak . . . Háza . . . lángot vetvén . . . az egész Házat a Tűz borította, és ugyan olly Hamar a név szerint felsoroltak házeit és *Görög Templom 's oskola . . . házát földig hamuvá tette.*”²² A Zala megyei közgyűlési iratoknál 1798. szeptember 17. Nr. 119/1. jelzet alatt elfekvő iratból pedig, amely „Föl Jegyzése Azon Kárvallásoknak, mellyeket szenvedtek Nagy és Kis Kanizsai Lakosok ezen Esztendőben 2-dik és 11-dik Áprilisban támadott gyulladások által”, az tűnik ki, hogy a leégett „Görög Oskola és Templom”-ban mely tárgyak lettek a tűz martalékai (pl. a „Sanctuarium-ban lévő ornatus, egy olmarium 140 Funt gyertyával”). Felmerül a kérdés: a városi jegyzőkönyv idézett bejegyzése és a kárvallásokról szóló feljegyzés szerinti 1798. április 2-ai tüzeset előtt, már Gyümölcsoltó Boldogasszony előestéjén, tehát március 24-én is volt a kis templomban, ennek berendezésében és felszerelési tárgyaiban kárt okozó tűz, de az e napi károkról a városi jegyzőkönyv és a vármegyei közgyűlés iratainál őrzött „Föl Jegyzés” nem szól, avagy *Bogdanović* tévesen teszi Gyümölcsoltó Boldogasszony ünnepének előestéjére, tehát március 24-e estéjére a templomot ért tüzesetet. Nincs összhangban egymással a tanulmány szerint március 24-én volt tűzkárról a tanulmány két különböző helyén²³ tett említés sem.

Az egyházközség jövedelmi helyzetének javítása érdekében *Dobrović Dömötör* egyházgondnok által a XIX. sz. harmadik negyedében tett intézkedések ismertetése során *Bogdanović* nem szól sem az 1865. évi július 11-én kiállított adóslevél szerinti 8000 osztrák értékű forint tőke és kamat iránt *Löwinger Henrik* hagyatékával szemben keletkezett tekintélyes egyházközségi tartozásról, amely miatt a templomingatlanra zálogjogot kebeleztek be, sem annak *Löwinger Izrael* és *Lövy József* által 1875-ben adott nyugta szerinti kifizetéséről és a zálogjog törlesztéséről. Ez azt jelenti, hogy *Bogdanović* az anyaggyűjtés során nem nézte meg a templomot és házat magába foglaló ingatlanak telekjegyzőkönyvét sem.²⁴

E példák is utalnak arra, hogy *Bogdanović*, tanulmánya történeti forrásként használatakor a tanulmányt a történelmet kötelező forráskritika szigorú alkalmazásával, s ennek során a benne foglaltak bizonyítóerejének vizsgálatával, más forrásokkal való egybevetésen alapuló mérlegeléssel – a *Dr. Ernst Bernheim* greifswaldi professzor iránymutatása szerinti ún. belső kritikával – helyes használni. Ez természetesen nem von le a tanulmány várostörténeti forráskénti jelentőségéből.

5. *Bogdanović* tanulmánya forrásként már megtörtént alkalmazásának két esetéről van tudomásunk. Egyik is, másik is *Füves Ödönnek* a nagykanizsai görögökről szóló tanulmánya megírásához történt felhasználás.

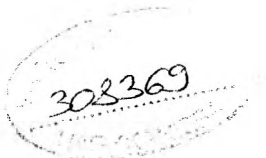
Füves e tanulmányaiban nagy vonalakban szól az egyházközség múltja 1909 utáni éveiről, és arról, hogy az 1798-ban tűzkárt szenvedett templom helyére 1800-ban épült templom 1959-ben még állott, ikonosztáza és pár kilós harangja is még megvolt. Akkor a szigetcsépi plébános adminisztrálta az egyházközséget, amelynek akkor már alig volt néhány híve.²⁵

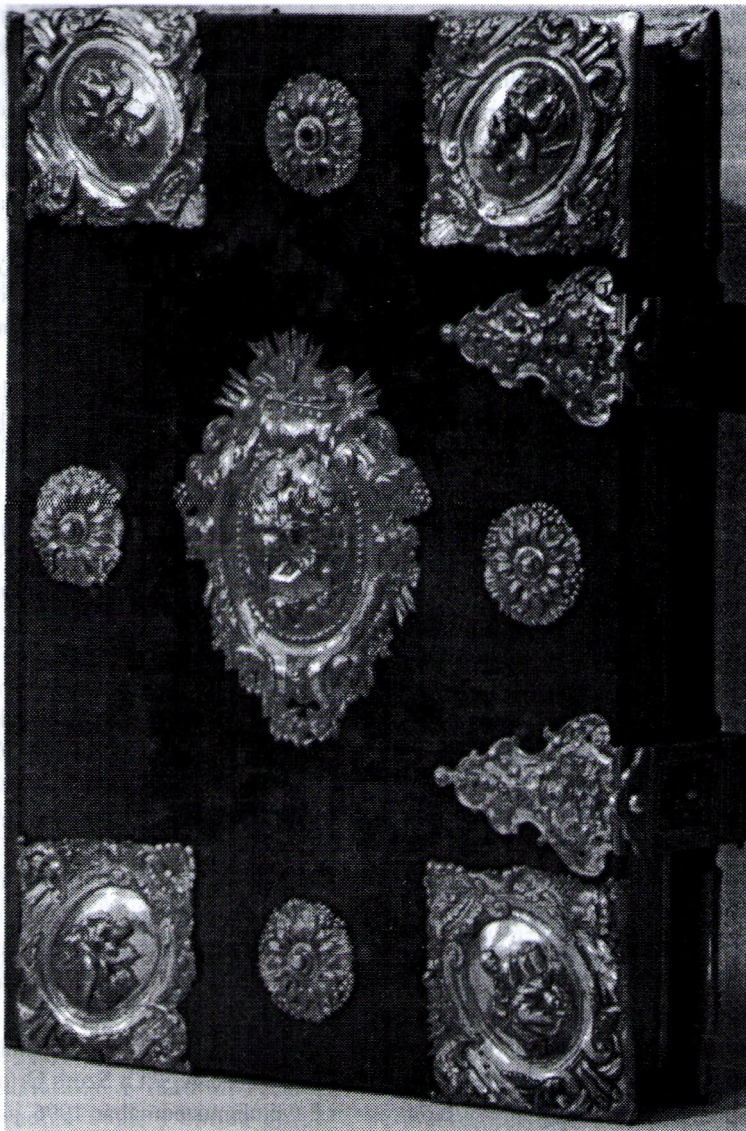
Városunk görögkeleti szerb egyházközségének utolsó híveiről *Dénes Gyula* szól 1978-ban kelt, és a szöveg közé ragasztott fényképekkel illusztrált rövid írásában.²⁶ Ugyanebből úgy tudjuk, hogy 1959-ben a kápolna tornyát lebontották, épületét átalakítva lakásnak használták.

Az ingatlanra 1953-ban az egyes házingatlanok állami tulajdonba vételéről szóló 1952. évi 4. sz. tvr. alapján a Magyar Állam tulajdonát jegyezték be a telekjegyzőkönyvbe. A bejegyzést azonban még ugyanez esztendőben törölték. Viszont ugyancsak még ugyanebben az évben az ingatlant megosztották egy 193 | -öl nagyságú és 275/a helyrajzi számot kapott ingatlanra, amelyet visszajegyeztek a 255., későbbi számozás szerint 5030. sz. telekjegyzőkönyvbe, és amelyen ház és udvar volt, és amely a korábbi összeírási számmal azonosan Szabadság tér (ma Erzsébet tér) 20. alatt volt. A megosztás során kialakított másik ingatlan a 275/b hrsz.-ot kapta és azt átjegyezték a 335. sz., de nem volt lehetőség megállapítani, milyen számúra változott telekjegyzőkönyvbe. Onnan azonban mint 402.4 | -öl kiterjedésű, és Szabadság tér 20. sz. alattként nyilvántartott házas, kertes ingatlan 275/b.1. hrsz.-mal visszakerült az 5030. sz. telekjegyzőkönyvbe, tulajdonjogát pedig a Magyar Állam javára jegyezték be, majd 1956-ban változatlan telekkönyvi állással az 1340. sz. telekkönyvbe jegyezték át.²⁷

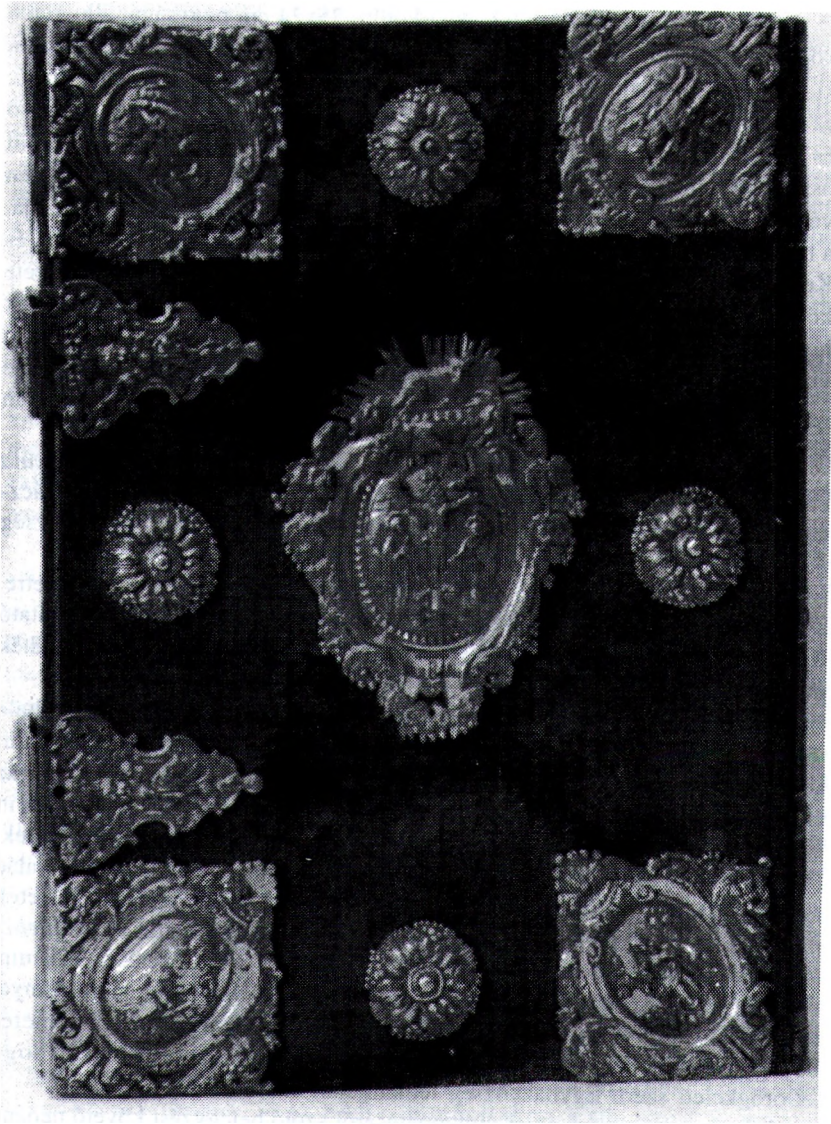
Ezt követő időben, 1959-ben *Füves Ödön* még bent járt az ingatlanon állott templomban,²⁸ amely *Dénes Gyula* szerint ez esztendőben került lakássá átalakításra, és amelyet a bevezetők elején említett városismertető szerint 1960. körül lebontottak.²⁹ Ennél fogva a templomingatlan további ingatlannyilvántartási helyzete már kívül esik tárgyunkon.

6. A templomnak, illetve kápolnának a mondottak szerint Szentendrére került berendezési és felszerelési tárgyai megismerése végett a Szerb Ortodox Egyházművészeti Gyűjtemény, Könyvtár és Levéltár múzeumában 1996. június 24-én tett látogatásunk alkalmával *Vukovits Koszta* múzeológus úrtól kapott tájékoztatás szerint a múzeum egy tárgyat őriz, amelyről az a tudomás, hogy az a nagykanizsai görögkeleti templomból került oda. Ez egy evangéliumos könyv.³⁰

5. kép. Az Evangéliumos könyv első borítójának külső oldala

6. kép. Az Evangéliumos könyv hátsó borítójának külső oldala

A vörös bársony borítású táblákba kötött, 25x24 cm nagyságú, álló alakú könyvet a kapott információ szerint 1780-ban Kijevben nyomtatták, és adták ki. Mind az első, mind a hátsó tábla közepén ezüstből való, négyzet alakú, ez utóbbiak közötti felületén pedig kör alakú díszítő veretek vannak. Az első és hátsó tábla a gerinccel ellentétes oldalon két díszes fémkapoccsal összekapcsolható. Az elipszis alakú, valamint a négyszögalakú veretek közepén vésetek láthatók. Az első tábla közepén levő Krisztus feltámadását ábrázolja, a hátsó tábla közepén a keresztre feszített Jézus, mellette pedig Szűz Mária és Keresztelő Szt. János van. A kötés első táblájának négy négyzet alakú verete közepén a négy evangélista, a hátsó tábla négy veretén bibliai jelenetek láthatók. A kötés művészi veretei érdemessé teszik azok stíluskritikai vizsgálatát, amely vizsgálat a veretek stílusának ismertetőjeleiből következtetve azok készítési, származási helyére és keletkezésük idejére. E vizsgálat alapján **esetleg megállapítható, hogy a könyvet mikor, hol, ki kötötte be.**

7. *Bogdanović* a görögkeleti temetőről igen szűkszavúan ír. *Dénes Gyula* említett írása arról tudósít, hogy a görögkeletiek temetőjét, az általa Rácz-temetőként említett temetőt az anyagi alapjait és híveit elvesztett egyházközség 1959-ben megszüntette.³¹

A temető a Tripammer Gyula utca menti köztemető főbejáratától keletre, a vasúti bevágás déli oldalán húzódó út elején levő, jelenleg a Park Szolgáltató Kft. által használt ingatlan volt. A temetkezést a XVIII. század végén kezdték meg benne.

Füves Ödön 1960-ban megjelent tanulmányában azt írja, hogy az általa vizsont görög temetőnek nevezett temető evakuálására a közel jövőben kerül sor.³² Ez azonban elhúzódott. 1962. júniusában készült fényképek szerint az ekkor már gyomverte temetőben levő sírokon még síremlékek álltak.³³ Az itt eltemetettek közül néhánynak földi maradványai a köztemetőbe kerültek. *Dénes Gyula* ilyenekként említi a *Miletics*, a *Dobrovits* és a *Bozsinovics* család tagjainak földi maradványait.³⁴ A köztemetőnek a temetésekről vezetett nyilvántartó könyvébe egymást közvetlenül követően jegyezték be a *Miletics család* exhumált földi maradványai 1962. augusztus 3-ai temetését, valamint egy *Bozsovits* nevű család és a *Dobrovits család* exhumált maradványai temetését, amelyek augusztus 6-án történtek.³⁵ Mind a három temetés bejegyzésének *Jegyzet* megnevezésű rovatában az olvasható, hogy „Görögkeleti szerb Egyházközség temetőjéből exhumálva”.

A *Dobrovits* család tagjai újratemetéséről szóló bejegyzést követő néhány egyéb temetési bejegyzés után *Dobrovits Milánné* földi maradványainak bejegyzése olvasható. Az ő temetése 1962. augusztus 11-én történt.³⁶

Az említett első három temetési bejegyzésnek a halott életkora, családi állapota, vallása, foglalkozása, legutóbbi lakása, a halál ideje és helye

bejegyzésére szolgáló rovatai kitöltetlenek, a halál okaként pedig exhumálás olvasható. A temetés helyeként mindhárom bejegyzésnél H betűvel jelölt temetői tábla, minőségeként a Kr[i]p[ta] bejegyzés szerepel. A *Miletics család* temetése bejegyzésénél a H betűt kijavították úgy, hogy a temetés helye: XXII. tábla 16. sor- és 24. folyószám.

Egyelőre ismeretlen, hogy a javítás csak a H betű téves bejegyzésének javítását szolgálta, avagy azért történt, mert a *Miletics családnak* is eredetileg a H jelű táblában volt sírja, s az abban volt földi maradványaikat később áthelyezték a XXII. tábla említett sírjába.

Dobrovits Milánné temetésének bejegyzése szerint ő 1962. augusztus 4-én 77 éves korában, eltartott özvegyként halt meg, legutolsó lakása Budapesten, temetésének napja 1962. augusztus 11. volt. Így érthetetlen a temetési bejegyzés *Jegyzet* rovatában olvasható „Görögkeleti szerb temető” szöveg. Nem valószínű, hogy az 1962. augusztus 4-én elhalálozottat előbb a már megszüntetett görögkeleti szerb temetőben temették volna el, majd ott exhumálva, augusztus 11-én a köztemetőben földelték volna el. A *Jegyzet* rovatbeli bejegyzésnek ma már meg nem állapítható jelentése, szerepe lehetett.

Dénes Gyula visszaemlékezéséhez a *Miletics család* köztemetői sírjának, valamint a *Dobrovits család* sírboltján álló és egy *Bozsinovics nevű család* sírboltján álló síremlék fényképét és egy olyan fényképet csatolt, amelyen az első világháborúban elesett görögkeleti katonákra emlékeztető kis sírkövek mellett görögkeleti lakosok síremlékei állnak, és visszaemlékezéseiben megörökítette a három családról meglevő ismereteit.

A köztemetőben levő temetési nyilvántartó könyvben a görögkeleti temetőből áthelyezett földi maradványok között *Bozsovits családéi* és nem *Bozsinovics családéi* szerepelnek. A *Bozsovits család* tagjai köztemetői újratemetésének a *Miletics család* tagjai újratemetése napjánál 3 nappal későbbi napja, és a *Dobrovits család* tagjai újratemetése napjával azonos napja, valamint e három újratemetés nyilvántartó könyvi bejegyzésének közvetlen egymásutánja, ugyanakkor *Dénes Gyula* által a három család közül kettőnek, valamint a *Bozsinovics család* harmadikként említése folytán, a nyilvántartó könyvben a görögkeleti temetőből áthelyezettként szereplő *Bozsovits családtagokat* a *Dénes Gyulánál* szereplő *Bozsinovics családdal* azonosnak, a nyilvántartó könyvbéli *Bozsovits* nevet pedig a két név hasonlóságából, vagy a *Bozsinovits-síremlék cirillbetűs felirata réves olvasásából származott névelírásnak tartjuk, – az eddig mondottakon kívül azért is, mert a nyilvántartókönyvben a görögkeleti temetőből áthelyezettként hibásan szereplő Bozsovits nevű családon kívül Bozsinovics család nem szerepel, ugyanakkor ez utóbbinak áthelyezett síremlékéről fénykép van, amelyet Dénes Gyula mellékel is.*

A *Mileticsek* sírját a köztemető XXII. táblájában, a *Dobrovits család* sírboltját a H jelű táblában megtaláltuk, a *Bozsinovicsok* nevével ellátott síremléket azonban sajnos nem.

Az egy évszázadnál hosszabb múltú nagykanizsai görögkeleti egyházi közösség késői tagjainak *Dénes Gyula* által megemlített sírja ill. síremlékei arra indítanak, hogy ismertessük a három családról rendelkezésre álló adatokat.

A *Dobrovits család* Nagykanizsának egyik igen régi és neves családja volt. *Bogdanovič Lázár* tanulmánya fordításában látni fogjuk, hogy az egyházközségi gondnok 1846-tól *Mihailo Dobrovič* nagykanizsai kereskedő, 1854-től fia, *Dimitrije (Dömötör)* szintén kereskedő, 1895-től kezdve pedig ennek fia, *Milán* volt, aki 1906-ban függetlenségi programmal a letenyei kerület országgyűlési képviselője lett,³⁷ s 1955-ben Szombathelyen halt meg. A családi sírboltban a fekete márvány síremlékbe vésett cirillbetűs szöveg szerint *Milán* testvére, az 1899. május 6-án 24 éves korában elhunyt *Jovan Dobrovič* jogász, és a lejjebb olvasható magyar szöveg szerint az ő édesanyja, az 1927. december 3-án 82 évesen elhunyt *Dobrovits Dömötörné szül. Csók Ilona* nyugszik. Vélhetően ide temették *özv. Dobrovits Milánét* is, mert a temetési nyilvántartó könyv szerint a temetése a H táblában kriptába történt. Neve a síremlékre nem került rá.

Dénes Gyula a *Miletics család* sírjáról szólva nem említi, hogy ott ki vagy kik vannak eltemetve, hanem azt írja, hogy *Miletics György* a múlt század végén költözött Nagykanizsára, s hogy a Déli Vasútnál műszerész volt. Római katolikus feleségétől származó három leánya anyjukat követően ugyancsak római katolikus lett. Közülük az egyiknek, *Ilonának Dobrovits Milán* első felesége volt a keresztanyja. A XXII. tábla 16. sora 23. és 24. sz. kettős sírjában az 1992. július 15-én 82 éves korában elhalálozott *Miletics Krisztina*, az 1992. szeptember 8-án 90 éves korában nyugdíjasként meghalt *Miletics Ilona*, mindketten volt nagykanizsai Fő utca 19. sz. alatti lakosok, valamint az 1962. február 21-én 58 éves korában elhunyt *Szalay Károlyné* játékkészítő, volt nagykanizsai Fő utca 17. alatti lakos nyugszik.³⁸ *Szalayné*nek a *Mileticsekkel* való kapcsolata egyelőre ismeretlen.

Az előbbieken azt írtuk, hogy a *Bozsinovicsok* nevével ellátott síremléket sajnos nem találtuk. A további vizsgálódás eredményeképpen azt kellett megállapítanunk *Dénes Gyula* visszaemlékezésének abból a fényképmellékletéből kiindulva, amelyik az első világháborúban elesett görögkeleti katonák sírkövei melletti görögkeleti sírt ábrázolja, hogy a sírboltban a fényképen látható fedőköve, és az azon álló két darab, talpas virágtartó *azonos a mai meglevőkkel*. Egybevetve *Dénes Gyulának* a *Bozsinovics család* síremlékéről mellékelte fényképét, a katonák sírkövei

közvetlen szomszédságában *ma meglevő* síremléssel, ennek alakja és formavonalai alapján *azt az eredetileg a Bozsinovics családnak állított síremlékeknek tartjuk*. A síremlékre erősített új fehér márványtábla szerint a sírboltban 1990-ben elhunyt és 1996-ban elhunyt, a lejjebb felerősített, ugyancsak új, fekete márvány tábla szerint pedig 1987-ben és 1995-ben elhunyt, *Sklenszky* vezetéknevűek vannak eltemetve.³⁹ Ezek szerint vagy már a *Sklenszky*ek ide temetése előtt, vagy azt követően leszerelésre került a síremlékről a *Bozsinovicsok* nevét megőrkítő kőtábla. Nyitott kérdés, hogy mi történt a *Bozsinovicsok*nak a sírboltban volt maradványaival, mi lett a leszerelt tábla sorsa, amely a volt görögkeleti temető fennmaradt síremlékei közül a legkésőbbi (1911. évi) volt. Az, hogy a volt görögkeleti egyházközség történetének és temetőjének, s ezen keresztül, valamint *Bozsinovics Sándor* foglalkozása folytán a város ipar- és kereskedelem történetének is ez az emléke milyen temetőigazgatási intézkedés eredményeképpen szűnt meg a nagykanizsai görögkeleti múlt építészeti-szobrászati dokumentuma lenni, az további várostörténeti kutatási célkitűzés lehet.

A leszerelt táblát megőrkítő fénykép szerint a sírboltban nyugodott *Anasztasia Božinović*, szül. *Beljanova Birač*, aki életének 47. évében, 1911. április 11-én halt meg, s akinek férje, *Jovan Božinović* emeltette a síremléket. Ugyancsak itt nyugodott – a síremlék alsó részére, annak ma a fekete márvány táblával letakart részére vésett szövegből kitűnően – *Božinović Sándor*, aki 1920. augusztus 6-án 51 éves korában halt meg. *Dénes Gyula* adatszolgáltatása szerint Macedóniából került Bécsbe, ahol kitanulta a cukrászmesterséget. Nagykanizsára a múlt század nyolcvanas éveiben jött. Itt saját maga által készített cukorkáival kereskedett. Háztulajdonos volt.⁴⁰

8. *Bogdanović Lázár* tanulmányával megőrkítette Nagykanizsa görögkeleti egyháza múltjának századunk elejéig eitelkorszakát. *Füves Ödön* részben e korszakhoz nyújtott levéltári kutatásokon alapuló új adatokat, részben az e korszakot követő évek eseményeiről ad tájékoztatást. Az így kirajzolódó vázlatos képet egészítik némileg ki a *Dénes Gyula* visszaemlékezésében olvashatók. Neki köszönhetjük az egyházközség időrendben utolsó tagjairól tudósító adatokat. *Mindez bázist képez a további kutatásokhoz, hogy az egyházközség 1909 utáni története, úgyis mint a várostörténet egy sávjának 1909 utáni korszaka, valamint az egyházközség megszűnésével kapcsolatos események történettudományi módszerességgel, majd a jövő kutatói által feltárhatóak legyenek.*

Az eddigi munkánkhoz több irányú segítséget kaptunk, amelyért köszönettel tartozunk.

Vukovits Koszta úrnak, a Szerb Ortodox Egyházművészeti Gyűjtemény, Könyvtár és Levéltár múzeológusának köszönettel tartozunk *Bogdanović Lázár*

tanulmányát tartalmazó folyóirat-számok és különnyomat megismerhetéséért, és figyelmünknek az említett evangéliumos könyv, mint a nagykanizsai görögkeleti szerb egyház művészi értékű tárgyi emlékére történt felhívásáért.

Köszönettel tartozunk a Szerb Ortodox Egyházművészeti Gyűjtemény, Könyvtár és Levéltár levéltárosának, *Bosko Djenic* úrnak, aki nemcsak arról tájékoztattott, hogy a levéltárban őriznek a volt nagykanizsai Görögkeleti Egyháznál vezetett négy anyakönyvi kötetet, hanem arról is, hogy a négy kötet közül

az I. kötet az 1798–1824. évi keresztelesek, házasságkötések és elhalálozások,

a II. kötet az 1828–1916. évi keresztelesek,

a III. kötet az 1828–1919. évi házasságkötések és

a IV. kötet az 1828–1896. évi elhalálozások

bejegyzéseit tartalmazza.⁴¹ Nagykanizsai várostörténeti szempontból sajnálatos, hogy az egyes kötetek záróéveit követő időkből töretént keresztelesek, házasságkötések és elhalálozások bejegyzéseit tartalmazó kötetek holléte ismeretlen.

Hálával tartozom *Rajnic János* gimnáziumi tanár úrnak *Dinko Davidov* műve hivatkozott részletének fordításáért, és *Bogdanović* tanulmánya egyes részleteivel kapcsolatos segítő tájékoztatásáért.

Köszönöm *Kunics Zsuzsa* tanár úrnőnek, a nagykanizsai Thury György Múzeum történész-muzeológusának, hogy felhívta figyelmemet *Dénes Gyula* említett írására, és a múzeum helyettörténeti fotótárának a volt görögkeleti temetőben, annak kiürítése előtt készült képeire, és segítséget nyújtott a görögkeleti templom ingatlana topographiai és jogi helyzete megismeréséhez.

A Görögkeleti Egyházközség utolsó tagjai és közvetlen leszármazottai síremlékén fennmaradt adatoknak a temetői nyilvántartások várostörténeti szempontból értékes adataival való kiegészítéséhez kapott segítségért a köztemető igazgatósága munkatársának, *Fácán Jánosné*nek mondok e helyen is köszönetet.

Dr. Rózsa Miklós

JEGYZETEK

1. *Bronyevszkij, Vladimir*: Utazás Magyarországon (1810). Fordította Tardy Kallós Lajos. Budapest, [1948.], 29.
2. Zala megye leírása a reformkorban két korabeli forrás alapján. Közveteszi *Bencze Géza*. Zalai Gyűjtemény 23. sz. Zalaegerszeg, 1986. 4. és 23.
3. *Barbarits Lajos*: Nagykanizsa. Magyar városok monográfiája IV. Budapest, 1929. 233–262.
4. *Dr. Cseke Ferenc és társai*: Nagykanizsa. Sajtó alá rendezte a PANORÁMA. 1984. 129.
5. *Dénes Gyula* volt nagykanizsai Béke (ma Csengery) út 76. alatti lakos 1980. május 30-án Nagykanizsán halt meg.
6. *Foki Ibolya*: Adatok a zalai nyomdászat történetéhez 1860-1900. In: Művelődéstörténeti tanulmányok 1990. Zalai Gyűjtemény 31. sz. Szerkesztette: *Turbuly Éva*. Zalaegerszeg, 1990., 281-302.; 289.
7. *Nagy Iván*: Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal I–VI. Pest, 1857-1868., I. 97.
8. *Dr. Csánki Dezső* (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. *Dr. Csánki Dezső* (szerk): Somogy megye. Budapest, 1914., 53., 125., 378.
9. *Davidov, Dinko*: Spomenici Budinske eparhija (A budai egyházmegye emlékei.) Beograd, 1990., 165. – A szerző *Kanitz, F.*: Die Zinzaren, eine Ethnographische Studie c. művére (Wien, 1863.) és *Weigand, G.*: Aromunen, ethnographische – philologisch – historische Untersuchungen über das Folk der sogenannten Makedo-Romanen oder Zinzaren című művére, (I.–II. kötet, Leipzig, 1895, 1894.) támaszkodik. *Novaković*-től származó idézet *Prvi osnovi slovenske knizevnosti meću Balkanskim Slovenima* (A szláv irodalom kezdetei a balkáni szlávok körében) c. művéből (Beograd, 1893. 238.) való.
10. Lásd a fordításhoz tartozó 8. sz. jegyzetet.
11. Magyar Országos Levéltár. Mikrofilmtár. A 3794. sz. doboz. Nagykanizsa és Szentmiklós. Elhaltak anyakönyve 1736. szeptember 23.–1776. december 31.
12. *Halis István*: Színes mózaik Nagy-Kanizsa történetéből. Nagy-Kanizsa, 1893., 24.
13. *Extractus benignarum normalium resolutionum in publico ecclesiasticis ad annum usque 1844 inclusive editarum ordine materiarum digestus.* – Egyházi közügyekben 1844-ig kibocsátott kegyelmes királyi rendelkezések, kivonatban előadva. Tirnaviae, 1846. p. 161.

14. *Karácsonyi János*: Magyarország egyháztörténete főbb vonásaiban 970-től 1900-ig. A Veszprémben 1929-ben megjelent mű utánnomása Csorba László előszavával. Budapest, 1985. 235.
15. I. Lipót által a szerbeknek a törökök elleni háborúban szerzett katonai érdemei megjutalmazására a császári belső kancellária által 1690. augusztus 21-i kelettel a szerbek javára kibocsátott kiváltságlevél, majd Lipót által 1690. december 11-én a m. kir. Kancellária útján kibocsátott kiváltságos oklevél.
16. *Hóman Bálint–Szekfü Gyula*: Magyar történet. I–VIII., Budapest, 1928–1934. VI. 209.
Pakrac Pozsega vármegyei község. Az itt székelő görögkeleti püspöknek díszes palotája van.
17. *Dr. Márkus Dezső* (szerk): Magyar törvénytár 1000-1895. Milleneumi emlékkiadás. 1740-1835. évi törvénycikkek. Budapest, 1901. 179. old.
18. Ua. 1836–1868. évi törvénycikkek. Budapest, 1896. 243–244. old.
19. Lásd 13. jegyzetben szereplő rendelkezés-gyűjtemény 158. és 159. oldalán közölt, 1782. március 26. k. 2030. sz. a. int.
20. A volt m. kir. Helytartótanácsnak a Magyar Országos Levéltárban őrzött levéltára több állagát képezik kifejezetten görögkeletiekkel kapcsolatos iratok. Közülük a legfontosabbak a *Depatamentum religionare graeci ritus non unitorum*, 1845-től: Görög nem egyesült osztály ügykörébe tartozott ügyek intézése során keletkezett iratok.
21. Tanulmány különnyomatának 14. és 26. old., és a tanulmány alább közölt fordításának 38. és 50. old.
22. *Protocollum Liberi ac Privilegiati Oppidi Kanisa*. 1798–1800. pag. 41. Thúry György Múzeum, Nagykanizsa. (továbbiakban: T. Gy. M.) Történeti dokumentációk tára 72.4.1. sz.
23. Lásd. 21. sz. jegyzetet.
24. Körzeti Földhivatal Nagykanizsa. Nagykanizsai 255. sz., majd 5030. sz.-úra változott telekjegyzőkönyv.

A telekjegyzőkönyv szerint, annak az 1855. évet követő időbeli megnyitásokor az ingatlan 275 hrsz. és 799. házszámú volt, s azon ház és templom állott, amelyekhez udvar tartozott kertel.

Nagykanizsán a telekjegyzőkönyveket a telekkönyvi betétek nem váltották fel az utóbbiak szerkesztéséről szóló 1886:XXIX. tc. rendelkezései ellenére sem. Mint Zala megyében általában, úgy Nagykanizsán is a telekjegyzőkönyvekben voltak nyilvántartva az ingatlanok adatai és az ingatlanokhoz fűződő jogok még *Bogdanović* tanulmányának megjelenésekor is, de azt követően még fél évszázadig.

25. *Füves Ödön*: Görögök Nagykanizsán. Antik Tanulmányok. Studia Antiqua. VII. kötet. 3–4. sz. Budapest, 1960. 232–235., és *Füves Ödön*: Görögök Zala megyében. In: *H. Kerecsényi Edit* (szerk.): A nagykanizsai Thúry György Múzeum jubileumi emlékkönyve 1919–1969. Nagykanizsa, 1972. 291–301.
26. *Dénes Gyula*: Görögkeleti szerb emlékek Nagykanizsán. T. Gy. M. Adattár 1187–81. sz. alatt őrzött gépirat.
27. Lásd 24. sz. jegyzetet.
Az Erzsébet tér 20. sz. alatti lakóház Nagykanizsa Megyei Jogú Város Közgyűlésének az építészeti értékek helyi védelméről szóló 20/1992. (XI. 23.) sz. alatti rendelete szerinti védelem alatt áll. Ezt az épület kapubejárata melletti falon elhelyezett „Építészeti érték” szövegű, kis alakú fém tábla is jelzi.
28. Lásd *Füves Ödön* i. m.
29. Lásd *dr. Cseke Ferenc és társai* i. m. 129.
30. Szerb Ortodox Egyházművészeti Gyűjtemény, Szentendre. Evangélium, Nagykanizsa. 64.199.1. ltsz.
31. *Dénes Gyula* i. m. 5. old.
32. *Füves Ödön* 25. jegyzetben említett tanulmánya.
33. T. Gy. M. Helytörténeti fotótár 4145., 4146., 4147., 4148. sz.
34. *Dénes Gyula* i. m. 6–10. old.
35. Nagykanizsai köztemető. Temetések nyilvántartása 1945–1962., 449. lap. 14., 15. és 16. folyó tételszám.
36. Nagykanizsai köztemető. Temetések nyilvántartása 1945–1962. 450. lap. 8. folyó tételszám.
37. Dobrovits Milán közéleti tevékenységét, tisztségeit és arcképét lásd: *Barbarits* i. m. 151–152.
38. Nagykanizsai köztemető. Temetések nyilvántartása 1992. VI. 26–1996. II. 13. 4. lap 10. folyó tételszám. *Ua.* 11. lap 2. f. tsz. Temetések nyilvántartása 1945–1962. 434. lap 11. f. tsz.
A XXII. sírtábla sírjainak elhelyezkedését mutató rajzon a 16. sor 23. és 24. sírjában a két *Mileticsen* kívül nem *Szalay Károlyné*, hanem *Szalay Karolina* nyugszik, ami nyilván téves bejegyzés.
39. A két új márványtábla vésetei szerint: az 1990-ben elhunyt *Skelenszky Sándorné*, aki 1943-ban született, az 1996-ban elhunyt *Skelenszky Sándor*, aki ugyancsak 1943-ban született, továbbá az 1987. augusztus 7-én meghalt *Skelenszky Ferencné*, aki 1912. július 28-án született, és az 1995. március 1-én meghalt *Skelenszky Ferenc*, aki 1908. április 7-én született.

40. 1912-ben *Bozinovics János* szerepel a nagykanizsai cukorkaárusok között, Magyar utca 15. sz. alatt. Ugyancsak *Bozinovics János* szerepel a háztulajdonosok között. Itt közölt foglalkozása: cukrász, címe: Magyar utca 6. sz. alatti – *Füredi János*: Nagykanizsa r. t. város Lak- és Címjegyzéke. Nagykanizsa, [1912.], 102. és 116. old. Az 1920. augusztus 6-án elhalálozott cukrász és a lak- és címjegyzékben cukorkaárusként szereplőnek a keresztnéve közötti eltérés anyakönyvi bejegyzés alapján való tisztázást igényel.
41. *Bogdanovič* szerint az anyakönyvet 1791-ben kezdték vezetni. Lásd a tanulmány fordításának 36. sz. jegyzetét.

KÉPEK FORRÁSJEGYZÉKE

1. kép. Szerb Ortodox Egyházművészeti Gyűjtemény, Könyvtár és Levéltár, Szentendre. Könyvtári jelzet: E 68/p.
2. kép. U.a.
3. kép. Szerb Ortodox Egyházművészeti Gyűjtemény, Könyvtár és Levéltár, Szentendre. Könyvtári jelzet: E 213/k.
4. kép. U.a.
5. kép. Szerb Ortodox Egyházművészeti Gyűjtemény, Könyvtár és Levéltár, Szentendre. Fotódokumentációk.
6. kép. U.a.
7. kép. *Bajomi, Stephan* Zalader Comitats 2^{ca} Ingenieur: Situations- und Niveau-Plan der Gross Kanisaer Post und Commerciellen Strassen und Contructions Profilen, 1822. – Thúry György Múzeum. Nagykanizsa (továbbiakban: T. Gy. M.) Történeti dokumentációk tára. 75. 481. 1. sz.
8. kép. T. Gy. M. Adattár. 1187–81. sz. 1. old.
9. kép. U. a. 2. old.
10. kép. Dr. Rózsa Miklós saját készítésű fényképeinek gyűjteménye. C-126/20 sz.
11. kép. Feld Skizzen der Gemeinde Nagy Kanizsa samt Ortschaft Kis Kanizsa, 1864. Skizze N° 3. – T. Gy. M. Történeti dokumentációk tára 83. 79. 3. sz.
12. kép. Dr. Cseke Ferenc saját készítésű fényképeinek gyűjteménye.
13. kép. T. Gy. M. Helytörténeti fotótár. 4145. ltsz.
14. kép. Dr. Rózsa Miklós saját készítésű fényképeinek gyűjteménye. C-126/11. sz.
15. kép. T. Gy. M. Adattár. 1187–81. sz. 9. old.

BOGDANOVIĆ LÁZÁR

TANULMÁNYA

(FORDÍTÁS)

A Szt. Miklósról elnevezett nagykanizsai görögkeleti szerb egyház

I. NAGYKANIZSA

Velika Kanjiza (magyarul: Nagy-Kanjiza) szabad királyi város (Nagykanizsa soha nem volt szabad királyi város. – Szerk. megj.) Dél-Magyarországon, a zalai megyében (Zala-m.). Ez a város számos vasútvonal gócpontja, ezek a vasútvonalak Bécsbe, Pestre, Zagrebbe (Zágráb[ba]), Graz-ba stb. vezetnek. A városnak több, mint 20 000 lakosa van,¹ 2000 háza és 8685 katasztrális hold földje. Saját előljárósággal, királyi törvényszékkel, járásbíróssággal, adóhivattal, főgimnáziummal (katolikus), ferences kolostorral és templommal, mely egyben plébánia templomul is szolgál a katolikus hívők részére, zsidó zsinagógával és ... (a szerb nyelvű tanulmány közzétett szövegében is kipontozott hely! – Szerk. megj.) templomocskával, kápolnácskával, vagy helyesebben **szólva a görögkeleti szerbek részére szolgáló imaházzal rendelkezik.**

Nemzetiségek szerinti megoszlás: a lakosok többsége magyar, de meglehetősen sok a német nemzetiségű is, sőt különböző szláv lakosság is van, de ezek között legkevesebb a szerb nemzetiségű. 1897. évben összesen 20 szerb hívőt hagytam ott. Vallásfelekezetek szerinti megoszlásuk: legtöbb a római katolikus, majd izraelita, kálvinista (református) és luteránus (evangélikus), a legkisebb létszámú gyülekezet a görögkeleti (pravoszlav).

Amint már említettem görögkeleti szerb hívő 1892–1897. évek közötti időszakban: 30 lélek volt 5 családban. Ez a maroknyi szerbség 1892. évtől kezdődően önálló egyházközösséget és plébániát alkotott. 1892. évben ez az egyházközség egyesült az akkor Horvátországban, Varasdon alakult görögkeleti szerb egyházközséggel, egyugyanazon egyházközségbe s ezen időponttól kezdve együttesen gondoskodtak egyetlen plébános alkalmaztatásáról, aki állandóan Varasdon tartózkodik, ott lakik, s aki kötelezően minden másodíkmisést Nagykanizsán misézik.

Habár Nagykanizsa Magyarország területén fekszik, és így annak görögkeleti szerb egyházközsége, a kánonjog szerint, egyházi vonatkozásban a budai görögkeleti szerb püspökség joghatósága alá kellene tartozzon, ennek ellenére a pákráci görögkeleti szerb püspökség joghatósága alá tartozik. Miért és mióta, azt annak helyén közlöm majd. A nagykanizsai g[örög]k[ele]ti s[zerb] egyházközség illetékes esperesi kerülete a belovári (Belovar) Horvátországban.

II. A SZERBEK NAGYKANIZSÁN

A történelem arról tanuskodik, hogy Magyarország területén már a IX. századtól kezdve élnek szerbek. Amikor a magyarok Magyarországra költöztek, szerbeket találtak Veszprém környékén. Később a XII. században már egész Magyarország területén elszórvá élnek szerbek. Számuk megnőtt a rigómezei (Kosovo-poljei) csatát követő időszakban, a gyakori betelepülések következtében, mely betelepüléseket a szerb deszpoták vezették, különösen pedig megnőtt a szerbek száma *Arsenije (Arzén) III.* és *Arsenije IV.* pátriárkák vezetése alatt. Ezek a betelepülők szívesen telepedtek le olyan helyeken, ahol már korábról éltek szerbek. Ez természetes is, mert a betelepülő szerbek jobban feltalálták magukat a már régebben ott megtelepedett szerbek közelében, így könnyebben hozzászokhattak új hazájuk szokásaihoz, de közrejátszott az is, hogy ilyen helyeken nyomban rendelkeztek saját templommal, mely nélkül a szerb nép nem tudott létezni. Mint földművelő és állattenyésztő népesség, a szerbek elsősorban és a legnagyobb számban a falvakban telepedtek le. Csupán a kereskedők és iparosok telepedtek le a városokban és mezővárosokban. Nem rendelkezem arra nézve bizonyítékkal, miszerint azt állíthatnám, hogy már Nagykanizsán is a XII. században szerbek éltek, de hogy ott (Nagykanizsán) mind a mohácsi vész (1526) előtt, mind azt követően voltak, éltek itt szerbek, eziránt semmi kétség, mert erről tanuskodik egyaránt a szerb és a magyar történelem.²

A nagy szeb betelepedést (1690. – ford. megj.) követően a szerbekkel közös egyházi szervezetben éltek Magyarországon a görögkeleti görögök is, akik a 18. század folyamán Macedóniából telepedtek ide. De ezek leszármazói, miután számbelileg jelentéktelenebbek voltak a szerbeknél, idővel beleolvadtak a szerbségbe. Ez volt a helyzet Magyarországon, Szlavóniában, részben Horvátországban is, és ez volt a helyzet Nagykanizsán is. És habár a szerbek Nagykanizsán mindig számbeli fölényben voltak a görögökkel szemben, az egyházközségen belül valahogy a görögök mindig megtartották vezető pozíciójukat. Ezt igazolják: a görög felíratú ikonok a templomban, a görög nyelvű könyveknek úgyszólván teljes egyházi sorozata, melyek még ma is jó állapotban vannak, valamint az egyházközség/templom gondnokának, valamint a szegények istápolójának görög nyelven vezetett jegyzékei, könyvei – kis kivétellel – egészen 1841. évig.³ Azonban az anyakönyveket és az egyházközségi ülésekről felvett jegyzőkönyveket mindig és kizárólag a hivatalos egyházi-szláv vagy szlaveno-szerb nyelven vezették. (Az egyházi-szláv nyelvet nevezik óegyháziszláv nyelvnek is, az orosz, a bolgár és a szerb egyházban még ma

is ezen a nyelven miséznek. A szlavenoszerb nyelv. a 17–18. században eloroszosodott szerb nyelv volt, melyet a 18-19. században felváltott a modern szerbhorvát irodalmi nyelv, melyet a szerbek és horvátok ma is beszélnek. – Ford. megj.)

Igen nehéz arra választ adni, hogy a nagykanizsai görögkeleti szerb egyházközség és paróchia (plébánia) milyen egyházi főhatóság alá tartozott, elsősorban azért nehéz erre feleletet adni, mert e vonatkozásban nincs semmiféle fennmaradt emlékműanyagunk. Tudunk azonban arról, hogy a 17. század vége felé *Jevrem Janković* pécsi görögkeleti szerb püspök egyházi joghatósága alá tartozott. Ez a püspök többek között a kanizsai püspöki címet is viselte. *Jevrem* püspök 1691. évben *Orahovici Dimitrije* (Dömötör) papot küldi káplánnak Sziget városába és Kanizsára.⁴ S amikor a 18. század elején a görög keleti pécsi püspökséget fegyveres erőszakkal megszüntették és ezen országrész szerb lakosságát részben erőszakosan katolizálták, Kanizsa minden valószínűség szerint a szekcsői püspök joghatósága alá került, és ott is maradt, feltehetően ezen püspökség 1733. évben történt megszüntetéséig. Ezen püspökség megszűnte után, úgy gondolom, hogy mind Kanizsa, mind pedig ezen püspökség egyéb egyházközségei és paróchiái (vagyis a volt szekcsői püspökségből) átkerültek a budai görögkeleti szerb püspök joghatósága alá: ezt pedig azért merem állítani, mert *Dionisije* budai püspök (1790–1828. ford. megj.) az 1799. évi július 8-án Szekcsőn (szerbül: Sečuj; fonetikusán: Szecsu) kelt levelében a kanizsai egyházközségtől konvenciót és sidoxiát (egyházi hozzájárulásokat – ford. megj.) követelt a maga számára, ezt a követelését azzal indokolva, hogy amennyiben ilyet eddig a pakráci püspöknek fizettek, azt „kötelességszerűen követeljük onnan vissza” és neki (*Dionisije* püspöknek) fizessék meg, mint aki törvényes főpásztoruk, ha pedig eddig ilyet a pakráci püspöknek nem fizettek volna, akkor annál inkább kötelesek, azt most neki (*Dionisije* püspöknek) megfizetni.⁵ *Dionisije* püspök a sidoxiát és a konvenciót, feltehetően elődeinek régi tefter (számlakönyv, jegyzék, ford. megj.) adatai alapján követelte. Azonban a kanizsai egyházközség még jóval *Dionisije* püspök ideje előtt, talán nem is de jure (jog szerint), hanem de facto (ténylegesen) – elszakadt a budai püspökségtől, mely távol és félre esett tőle, és a pakráci püspökséghez csatlakozott, mert ez alá való tartozása alkalmasabbnak, gyakorlatibbnak és talán olcsóbbnak is tűnt.

Pontosan azonban nem állapítható meg, hogy mikor és mely időpontban került Nagykanizsa a pakráci püspökség egyházi joghatósága alá. Mindenképpen azonban ez a 18. század közepe táján lehetett. Nem tudom találnánk-e erre nézve valami adatot a pakráci püspökség levéltárában, mely, mint azt megbízható helyről értesültem, csupán az 1760. év körül kezdődik. Véleményem szerint Nagykanizsa a pakráci püspökség joghatósága alá került az alábbi módon. A nagykanizsai görögkeletiek számára legközelebb a

lepavinai kolostor esett. Ide jártak nagy ünnepek alkalmával misékre, itt gyóntak, majd áldoztak és egyéb lelki szükségleteiket elégtették ki később pedig, amikor a nagykanizsaiaknak meg lett engedve, hogy saját lelkészt alkalmazzanak, ők egyéb lelkészeiket is onnan kapták, vagyis azokat, akiket lelkiatyáknak és efimereknek neveztek. Így a kényszerítő körülmények folytán szakadtak el egyházi joghatóságuktól, a budai püspökség joghatóságától, és inkább hallgatólagosan, mintsem hivatalosan a pakráci püspökség joghatósága alá kerültek. Írásbeli nyoma a pakráci püspök joghatósága tényleges gyakorlatáról csupán *Kiril Živković* püspök 1795. évi február 14-én kelt levelében van, melyet a nagykanizsai egyházközségi levéltár őriz. Abban a levélben a püspök megrója a egyházközség tagjait, hogy közülük egyesek elherdálják az egyházközségi vagyont, valamint azt a tőkét (pénzösszeget), melyet egyes távolban (külföldön) élő kereskedők adományoztak (évente egy dukátot a templom javára), ők pedig a tanító javadalmazására költötték ezt az összeget, holott a tanítót azok kellett volna fizessék, akiknek a gyermekei az iskolát látogatják.⁶ Ettől az időtől kezdve, egészen a mai napig, Nagykanizsa állandóan a pakráci püspök joghatósága alatt áll.

III. ÁLLANDÓ LELKÉSZ MEGJELENÉSE NAGYKANIZSÁN

Az első fejezetben már említést tettem arról, hogy *Jevrem* pécsi püspök⁷ 1691. évben Sziget és Kanizsa részére egy papot küldött káplánként az Orahovica-i kolostorból: *Dimitrijét*. Ez a *Dimitrije* pap azonban minden bizonnyal nem Kanizsán lakott állandóan, hanem Szigeten, ahol mindig több volt a szerb, mint Kanizsán, és ahol mindenesetre volt, akár milyen szerény imaházacska, miután a mai szigeti templom is régibb, mint a kanizsai (1777. évben építették). Kanizsára *Dimitrije* pap csak alkalmilag, a szükséghez képest járt át.

A nagykanizsai görögkeleti szerb egyházközség csupán 1780. évben kapott állandó lelkészt *Aksentije Manojlović* jeromonachos (áldozár-szerzetes) személyében, aki mint plébános írta magát alá, egy ebből az évből származó görög nyelvű elismervényen. Feltehetően a lepavinai kolostor szerzetese volt. Sehol sincs feljegyezve, hogy ő kitarított-e a másik parochos, a következő, *David Kulai* lelkész megjelenése időpontjáig Nagykanizsán. Szerb lelkész számára igen nehéz volt állandóan Nagykanizsán megtelepedni: először is mert alacsony volt a jövedelme, másodsor, mert nehéz volt ellenállnia a

kanizsai franciskánusok erőszakoskodásainak,⁸ harmadszor pedig azért, miután abban az időpontban még talán szerb templom sem volt Kanizsán.

1790. évben mintha szebb, vígabb napok derülnének a nagykanizsai görögkeleti szerb egyházközségre is és annak papságára. Ez év július hónapjának elején Kanizsára költözik a második lepavina kaludjer (szerzetes), s ettől az időtől kezdve, egészen a mai napig nem szakadt meg a papok sora. A kanizsai egyházközség adminisztrátorait az a néhány görögkeleti vallású nagykanizsai és környékbeli család tartotta el, s ezen felül a már 1781. évben kötött megállapodás alapján a lepavina kolostornak is évi 60 forintot voltak kötelesek fizetni, annak fejében, hogy a kolostor lelki gondozásukat ellátja. De ezenkívül a keresztény hívők ezt meghaladóan is segítették a kolostort. Így a könyvfeljegyzésekből megállapíthatóan valami *Jovan Mažc* (bizonyára kereskedő) Szent-Lászlórról, halála előtt († 1795. évben) a kolostor gondnokán, volt kanizsai kereskedőn keresztül: *Konstantin Popovičon* (annak közvetítésével) 200 forintot hagyományozott a kolostorra. 1826. évig fizette a nagykanizsai görög keleti szerb egyházközség a lepavina kolostornak járó évi 60 forintot, a lelkészi szolgálat ellátásáért. Ezt az évet követően ugyan ugyanazt az összeget fizette az egyházközség tovább is, de más jogcímen: egyházi könyvek fejében, amelyeket a lepavina kolostor bocsátott kölcsönképpen rendelkezésre a kanizsai templomnak. Ez kiderül *Konstantin Pantelić* lepavina hegumen 1829. évi január 24-én írott leveléből, melyben figyelmezteti a kanizsai egyházközséget, hogy a könyvek fejében: az 1827. és 1828. évekre fizessen meg 120 forint összeget, amennyiben pedig a jövőben az egyházközség nem hajlandó a könyvek fejében fizetni, szolgáltatssa azokat vissza. Az 1828-at követő egyházi számadásokban már nem találtam nyomát annak, hogy ezt az összeget a kanizsai egyházközség fizette volna a kolostor részére, valószínű, hogy a nagykanizsai hívők kis számára figyelemmel, a kolostor most már nem követelte ezt az összeget, vagy talán a nagykanizsaiak beszereztek egyházi könyveket, és így a könyvhasználatért járó fizetési kötelezettségük megszűnt.

IV. KANIZSA ELSŐ ÉS MÁSODIK TEMPLOMA

Nem valószínű, hogy egészen 1788. évig a nagykanizsai szerbeknek saját templomuk lett volna. Ha ilyen lett volna, akkor annak valami nyomára akadtak volna. Nagy ünnepek alkalmával a legközelebb fekvő templomba mentek

misére, hogy azon részt vegyenek, imádkozzanak Istenhez és rendszerint ilyen alkalmakkor gyónjanak és áldozzanak is. Feltételezem, hogy az egész 18. század folyamán, de előbb és ezt követően, a Muraköz, Kanizsa, Kaposvár, Varasd és egyéb helységek szerbjei és görögjei elsősorban a lepavina kolostortemplomot, a bolfani parókia Čukovac-i templomát és a Velika Mučna-i templomot látogatták. 1788. évben azután a nagykanizsai szerbek és mindazok a szerbek, akik velük együtt, közösen alkottak egy egyházközséget, [elhatározták], hogy telket vásárolnak a felépítendő templomuk és plébániájuk számára. Az egyházi számadások között az alábbi feljegyzést találtam, mely azt bizonyítja, hogy 1788. évben a templom céljára vásároltak telket. Ez a feljegyzés, mely ugyan nem tudom milyen célt szolgált, de számunkra mindenestre jó szolgálatot tesz, mintegy igazolvány, az alábbiak szerint hangzik:

Atestat

Én alulírott atesztálom és hűen tanusítom, hogy amikor én Kanizsán a mi kereskedő uraimék plébánosa voltam 1788. évben, akkor ők megvásárolták azt a házat, hol a mai görög nem egyesült kápolnánk ma van, mégpedig templom és plébánia építése céljából, nem pedig egyéb célra, amit én nevemmel és pecsétemmel ezennel tanusítok, azt ugyanis, hogy úgy, mint fentebb írva vagyon, kétségtelenül így is volt.

(L. S.) – PH. foid. megj.)

Danil Kalai

lelkész és a belov[ar]ji szlapon-szerb iskola tanítója
(magistere)

Kelt, Belovar, 1795. évi szept. 29.

Így szól *Kalai* pap atesztátuma, azonban a pakráci egyházmegyei konzisztórium által 1830. évi szeptember 27-én kiküldött bizottság Kanizsán megállapította,⁹ hogy a templomtelek vásárlására fordítandó pénz első ízbeni gyűjtéséhez a helybéli egyházközség 1789. évben látott hozzá, és még ugyanabban az évben telket és házat vásárolnak valamilyen *József* nevezetű péktől, azt a telket, melyen a mostani egyházközségi épület és kápolna van: „a vonatkozó egyházi protokollum (jegyzőkönyv) szerint, az abban az időben, akkor felépült épület.” Ezt a telket 1788. évben vásárolták légyen, ahogyan azt a *Kalai* féle atesztátum tanusítja, avagy 1789. évben, ahogyan azt a bizottság megállapítása tartalmazza, ez mellékes dolog, a fontos az, hogy megtudjuk, miszerint, mikor is építették a templomot, jobban mondván kápolnát és a plébánia lakot Kanizsán. Sem ezt a kápolnát, sem pedig a házat nem építhették fel 1791. év előtt, sem pedig 1793. évi augusztus 29-e után. Ugyanis 1790. évben a kanizsaiak arra kérik a Temesváron üléselő nemzet egyházi (szerb) zsinatot, hogy engedélyezze nekik templom felépítését. *Stratimirović* budai püspök az ugyanez év szeptember hó 25-én kelt levelében a zsinat

nevében azt válaszolja, hogy kérelmüket a zsinat előtt ismertették és megvitatták, de nem volt teljesíthető, annál az oknál fogva, miután a zsinat nem bír tudomással arról, vajon az egyházközség az illetékes polgári hatóságtól kapott-e engedélyt az építkezéshez, s ezért arra utasítja a kanizsai egyházközséget, hogy Zala vármegye útján terjesszen elő a Kir. Magyar Helytartótanácshoz kérelmet, ahhoz csatolja a tervbe vett kápolna tervét és költségvetését, s csupán arra az esetre, amennyiben ott nem kapnának segílyt, forduljanak újra a nemzeti egyházi zsinathoz. A kanizsaiak feltehetően *Stratimirović* püspök (később, éppen 1790-től kezdve karlócai érsek; ford. megj.) utasítása szerint jártak el, és ha feltételezzük, hogy a Helytartótanáctól az 1791. évben az építkezéshez szükséges engedélyt megkapták, a kápolnát 1792. évben megépíthették, és azt 1793. évben *Kirilo Živković* pakráci püspök felszentelhette, aki ez évben, a fennmaradt iratok tanúsága szerint valóban járt Kanizsán. Ezt a kápolnát Szt. Miklósnak szentelték (december 6.). (Az új naptár szerint dec. 19. – ford. megj.) Annak sohasem volt és ma sincs valódi templomalakja (külső megjelenése nem templomszerű), hanem ez az épület a szó szoros értelmében „imaház” (Betstube) egy nagyobb, imádkozásra szánt szoba, amelynek egy részét egy ikonosztázion (ikonok képfala, ford. megj.) választja el az oltárrésztől, s egyugyanazon tetőszerkezet alatt áll a plébániaházzal.

Ünnepek alkalmával ebben a kápolnába gyülekeztek a kanizsai hívőkön kívül a zalaegerszegi (*Vasilije Papakosta*), keszthelyi (*Tomo Vezilić*), kiskomáromi, kis-kanizsai,¹⁰ – mely helység mintegy puskalövésnyire van Nagykanizsától, – a körmendi, légrádi, marcalli, szentgróti, sárvári, sümegi¹¹ és hereznyeji hívők látogatták, a kanizsai lelkészek temették el ezeket a hívőket, ők keresztelték, eskették őket és vezették be ezeket az eseteket a kanizsai anyakönyvekbe, ezeknek és még később említendő helységeknek híveit.

Ezt a kápolnát nemsokára, hogy felépítették, meglátogatta *Stevan Stratimirović* érsek is, és ez alkalommal a *Georgije*, *Konstantin* és *Anastasije Popović* fivérek, kereskedő-társak családi házában megszállt, feltehetően Bécsbe utaztában.

Ennek a kis templomocskának a javára, amint az az 1792. évi január 22-ei, fennmaradt feliratból kitűnik: „szentgróti *Mihail Kozmanék* örök emlékezetéül Szent Miklós emlékére egy nagy harangot” adományoztak. 1794. évben pedig a kanizsaiak *Fielgrader* harangöntőnél Nagyszombatban 2 harangot rendeltek: a nagyobbik 200 font (112 kg – szerk. megj.) súlyú, míg a kisebbik 100 font (56 kg – szerk. megj.) súlyú volt, vételára 236 forint, beleértve a harang nyelvét és a felfüggesztő vasazatot. A harangok ugyanazon év július 24-ére kész kellett volna legyenek. Azonban nagyobbra (súlyosabbra) sikerültek: a nagyobbik 217 font (121.52 kg – szerk. megj.) súlyúra (ezt feltehetően a fent említett *Mihail Kozman* fizette ki), míg a kisebbik 120 font (67.20 kg – szerk. megj.) súlyúra sikerült,

7. kép. A görögkeleti templom ingatlana és annak környéke 1822-ben.
Térképészlet

úgyhogy vételáruk összesen: 261 ft 54 fillért tett ki, az 1794. évi VII. 14-én kelt elismervény tanúsága szerint, garantálva egy évi jótállást. Sopronon keresztül szállították a harangokat. A szállítás költsége Nagyszombattól Sopronig 5 forintot tett ki, míg Soprontól Nagykanizsáig 2 ft 30 fillér. *Kiril Živković* püspök ígérte, hogy eljön a harangszentelésre, s azt üzent a kanizsaiaknak, hogy szép helyre állítsák, helyezték a harangot. A harangok a templomocska előtt állott, fából készült haranglábon nyertek elhelyezést.¹²

A kanizsaiak és a többi környékbeli hívők megörültek ennek a templomocskának, akárcsak az éhes ember az ételnek. Megszállta őket az öröm, amikor elődjeik és saját álmaik megvalósítását látták ott az ő közvetlen környezetükben, saját kis templomocskájukat, legyen bár olyan, amilyen, de legalább nem kell kínlódnuk és fáradniuk míg a legközelebbi templomba eljutnak. Ez az öröm azonban rövid ideig tartott. Alig, hogy nagy gonddal és anyagi áldozattal felépítették a templomot, azt nemsokára el is veszítették. Gyümölcslő Boldogasszony előestéjén 1798. évi március 24-én (más forrás szerint április 2-án. Lásd a Bevezetést. – Szerk. megj.) este 7 órakor leégett Kanizsán 40 ház, s a tűz martaléka lett a fentiekkel együtt a kápolna is, s ezenfelül *Anastas, Georgije és Konstantin Popović* testvérek háza is, melyben kanizsai tartózkodása alkalmával *Stratimirović* érsek is megszállt, s mely ház a templomocska közvetlen szomszédságában volt, állott. Elgondolhatjuk, hogy milyen csapást jelentett ez a tüzeset a kanizsaiaknak, amikor a kápolna csupasz, leégett, kormos falain kívül semmijük sem maradt, odavesztek a kegytárgyak, mégis sikerült az akkori adminisztrátornak (*jeromonachos Mardarija Vujić*)

8. kép. A nagykanizsai volt görögkeleti templom (1959 körüli felvétel)

élete veszélyeztetettségével megmentenie a kelyhet és a hozzátartozó kegytárgyakat. (A hagyomány szerint nevezett alig mentette meg bőrét, és több égési sebet is szenvedett, minek következtében idő előtt beállott halála is.) Természetes, hogy a kápolnával együtt leégett a plébánia épülete is, miután a kettő egy tetőszerkezet alatt állott.

Habár sehol semmit nem említenek a harangláb akkori sorsáról, úgy gondolom, hogy az is osztotta a kápolna sorsát és a tűz martaléka lett.

A tűzesetet követően a kanizsaiak újból gyorsan lábra kaptak, összegyűjtöttek valamilyen pénzt, és a régi helyen új templomcskát emeltek. Az egyházközségi számadások között megemlítik, hogy a kanizsaiak még ugyanebben az évben – 1798 – felépítik az új kápolnát. Ez sem volt valódi templom, hanem akárcsak az előző, imaházszerű kápolna. Egy évvel később, a kápolna mellé plébániát is emelnek – 1800-ban s u[gyan]a[kkor] haranglábát is építenek, amelyben elhelyezik az új harangokat. Ezek közül az egyik vonatkozásában azt említik, hogy 1799. évben öntötték Nagyszombatban és 122 font (68,22 kg – szerk. megj.) súlyú volt. Manapság, jelenleg a haranglábban két harang van. Azt nem tudom, hogy a másik is abból a korból való-e? Arról tudok, hogy a 19. század első évtizedében gyűjtöttek harangra, és összesen 188 ft. 15 fill. jött össze, éppen annyi, hogy még egy harangot vásárolhattak volna. Azt nem tudjuk, hogy ezt a templomot ki és mikor szentelte fel. De ismét Szent Miklósnak szentelték. A templom és a ház az udvar közepén, annak teljes szélességében épült, jobbról volt a templom és balról a lelkészlak. s az egyiket a másiktól, akkor is és most is folyosó választotta el egymástól. Elülről, az utca felőli részen volt a porta (templomkert, ford. megj.), és abban állott a harangláb, hátul, a templom mögött üres telekrész volt, nem volt megmunkálva és elrendezve, második udvarnak, vagy kertnek hívták,¹³ abban már 1804. évben kiásták és földdel fedték be a pincét, melyet bérbe adtak, évi 10 ft. bér ellenében. A porta előtt az utcán sánc húzódott, melyen átfektettek 1811-ben egy kis hidat, 1812. évben pedig az utca felől kerítést emeltek, épített oszlopok között léckerítést helyeztek el, a kapu vaskapu volt, melyet még 1849. évben is említenek. Arra *Jovan Aksenti* 1822. évben aranyozott vaskeresztet helyeztetett el. A templom tetőzete nád és zsindegy volt, s csupán 1818. évben fedték be cseréppel, ahogy az ma is áll.

Amint a templomot bekerítették, ikonosztázióval (képfallal) is ellátták, mely 219. ft. 90 fill. került. Az ikonosztázió eleinte csupán 5 nagy, régi ikonból állt. 1812. évben 1 új főoltárképet szereztek be. 1828. évben *Anastas Dobrović* feszületet csináltat az ikonosztázióra, meg nem nevezett urak (kereskedők) pedig 4 új főoltár/ikonosztázió képet csináltattak (művészi kivitelben), továbbá egy fából készült Krisztus sírját, és bekötötték a görög evangéliumot. 1830. évben kifestették a templomot, és mázoltatták a stallumokat. 1831. évben *Mihail Dobrović* kanizsai kereskedő az alábbi ikonokat készítette az ikonosztáz részére: az apostolokat, Krisztus mennybemenetelét, Három király, Szt. György, Mária elszunnyadása, Lázár feltámadása és Ádám áldozata c. ikonokat, lemezből királykapu (az ikonosztázió középső bejárata, ford. megj.) készült, azt bearanyozták, s azokat *Simeon Puhović* szentelte fel.

Ez a templom egészen készen állott már 1800-ban. Ezt tanúsítja a kanizsaiaknak 1800. évi VII. 2-án kelt és *Stratimirović* érsekhez intézett levele, melyben arra kéri, hogy küldjön antimensiónt (miséhez alkalmazott vászonkegytárgy, ford. megj.) „újonnan emelt szép templomuk részére”, miután egyebütt ilyet nem kaptak (csak megyés püspökök adhatnak, ford. megj.). Ugyanezen év VII.11.-én kelt levelében az érsek azt válaszolta, hogy forduljanak kérelmükkel a joghatóságilag illetékes püspökhöz, és ha onnan nem kapnának antimensiónt, csupán akkor forduljanak ismét hozzá. Kérelmükre ezután, az akkori pakráci püspök *Kirilo Živković* megküldte nekik az antimensiónt és azon miséznek ma is ottan (Nagykanizsán).

1857. évtől kezdődően a templom előtti folyosó bejárata előtt fakapuzat áll, annak tetején aranyozott kereszt, melyet saját költségén állíttatott *Mihail Dobrović* kanizsai lakos és kereskedő. A plébánia mindkét szobájának belső mennyezetét 1876-ban stukaturral látták él, a templomban pedig ma is nyílt gerendák (fedetlen gerendák) vannak.

V. EGYHÁZI-ISKOLAI IGAZGATÁS KANIZSÁN. AZ EGYHÁZKÖZSÉG INGÓ ÉS INGATLAN VAGYONTÁRGYAI

Amíg még nem volt Kanizsán templom (a szerző, hol templomot, hol kápolnát ír, de mindig csak a kápolna értendő, ford. megj.) már megvolt az egyházi-iskolai vezetőség. Ennek a feladata volt, hogy gondoskodjék az iskola fenntartásáról és előteremtse a kápolna építéséhez szolgáló anyagi eszközöket, s majd a lelkész eltartásához szükséges költségeket. Az ehhez szükségelt anyagiakat nemcsak a kanizsai görögkeletiek adományozták, de hozzájárultak ahhoz a környékbeli keresztények is, sőt a távolabbi vidékek kereskedői is: így Szlavóniából, Horvátországból, Szerémségből, Baranyából és a Bácskából, ezek főleg azoknak a sorából kerültek ki, akik kereskedői tevékenységük során – különösen a vásárokon – Kanizsára jöttek, vagy Kanizsán keresztül utaztak. Az összegyűlt pénzzel az „epitrop” (gondnok) rendelkezett, ez a személy köztisztletnek örvendő és jó hírű egyén szokott volt lenni. Úgy néz ki, mintha a *Popović* család a 18. század közepétől számítva, egészen a 19. század első évtizedéig élvezte ezt a bizalmat, mégpedig megszakítás nélkül, majd pedig más kanizsai családokra szállt ez a tisztség.

Egészen 1804. évig nem őrizték meg ezeket a gondnoki feljegyzéseket, elszámolásokat (teftereket), ezért nem is tudjuk megmondani, milyen volt az anyagi helyzete az egyházi-iskolai közösségnek abban az időben. Csupán az 1804. évi epitropi elszámolásból állapítható meg, hogy az összjövedelem 801 ft. 56 1/2 fill. volt, míg a kiadás 559 ft 58 fill., tiszta jövedelem (készpénzállomány) 241 ft. 58 fill. bécsi (osztrák) értékben. Azt, hogy az egyházközségi vagyon hogyan gyarapodott a további évek során 1826-ig bezárólag, az alábbi táblázat adatai tanúsítják:

1809. évben az önkéntes adományok külön számlájára befolyt ¹⁴	809 ft – fill.
1812. évben a k[ész]p[énz] állomány	1721,-
1813. évben a k[ész]p[énz] állomány kötelezvény[ekben]	2147,-
1814. évben a k[ész]p[énz] állom[ány] kötelezvény[ekben]	2494,-
1822. évben az egyházi tőkeállom[ány] kitett	5429 ft 32 fill.-t
1826. évben ” ” ”	6125 ft 21 „ -t.

Ezt a tőkeösszeget a parochiából, adományokból, 1812-től kezdve pedig az ingatlan vagyon jövedelméből is bevételezték, az utóbbi bizonyos szántókból és legelő(k[rét]-)ből állt, melyeknek összjövedelme 1813. évben 12 forint, 1841. évben 32 ft, 1848. évben 59 ft, 1852. évben 76 ft évi haszonbérből adódott.¹⁵

1826. évet követően nem tudom, hogyan alakult az egyházközségi vagyonállag. 1829. évben az egész tőkeállomány egyes kanizsai egyéneknél volt kamatra kihelyezve. Mint rendesen, az adósok nem igyekeztek tartozásukat letörleszteni, de még a kamatokat is alig fizették meg. Ezért az egyházközség közgyűlése ugyanazon év január 2-án határozatot hozott, hogy valamennyi adósnak az 1829. évi elszámolás napjáig, vagyis 1830. januárjáig meg kell fizetniök a tőkét és annak kamatait, azt be kell fizetniök az egyházközségi pénztárba, s majd azt követően döntenek. Feltehetően az egyházközségi vagyonkezelés (számadások) igen ziláltak lehettek, miért is az egyházközség még a konzisztoriumot is segítségül kérte, hogy az ellenőrizze számadásait, rendezze és a számadás más módját állapítsa meg. Az egyházközség meghívása folytán 1830. évi szeptember 22-én kiszállt a konzisztoriumi bizottság, melyről annak helyén már szólottunk.

Eddig az esetig a kanizsai egyházközséget egyházi hatóság nem ellenőrizte. De senki sem ellenőrizte a lelkész tevékenységét sem, kivéve tán mégis a lepavinaí hegument (apát), s a legújabb időkgig a lelkészt meg sem hívták az egyházközségi ülésekben való részvételre. Ez után a bizottság után, az első kanoni vizitációt a plavsinacki esperes: *Mihail Teodorovič* 1840. évben

foganatosította, ennek joghatósága alá tartozott ekkor Kanizsa. A további öt évben rendszeresen tartottak ilyen (1845. évig bezárólag), de azután újra leálltak azokkal. Az esperes természetesen ilyen alkalmakkor nemcsak az egyházközséget ellenőrizte, de a lelkész és a tanító munkáját is.

VI. AZ EMELETES HÁZ ÉPÍTÉSE.
SZERZŐDÉSKÖTÉS ÖZVEGY DOBROVIČNÉ, JELENÁVAL.
AZ EGYHÁZKÖZSÉG MEGALAKULÁSA A CS. ÉS KIR.
RESCRIPTUM ALAPJÁN.
EGYESÜLÉS A VARASD-I EGYHÁZKÖZSÉGGEL.

1852. évben kezdődött Kanizsa nagyobb mérvű fejlődése. A kereskedelmi élet fejlődésével megmutatkozott a szükségessége az új, korszerű házak építésének is, különösen pedig a Fő-téren (Piac-téren). Miután a templom és a hozzá tartozó ház, épület a Fő-téren [ma Erzsébet tér] volt, így a kanizsai görögkeleti szerb egyházközség, akár saját kezdeményezésre, akár hatósági kényszer folytán a templomporta elülső részében házat építtet fel. Akárkinek a kezdeményezésére is tette ezt, jól tette, miután a házépítés folytán felemelte jövedelmi forrásait, s ennek folytán kedvezőbben láthatta el a lelkészt és a tanítót is, azonkívül még egy eszme lebegett célként az egyházközség előtt, nevezetesen, hogy jól és célszerűen gazdálkodva megtakarítson valamit, és idővel méltóbb, megfelelőbb templomot építtessen.

Mielőtt az egyházközség a házépítéshez fogott volna, felmondta az adósoknak a kölcsönöket, melyek kamattal együtt 2654 ft. 92 fillért tettek ki (bizonyára ezüstben), eladta az egyházközség szántóföldjeit és rétjeit, melyek vételáraként 990 ft összeget kapott, *Batthyány Fülöp herceg*, magyar földbirtokos 400 ft-ot ajándékozott az egyházközségnek,¹⁶ és kölcsönvett az egyházközség 1000 ft összeget a *Kanizsai Takarékpénztártól*, és ezzel elkezdte a vert falú ház építését 1852. évben. 1853. évben a ház elkészült¹⁷ és 1854. év elején bérbe is adták. Abban az évben az egyházközség 722 ft 72 fillér házbért kapott, de még több is lett volna ez az összeg, de az alsó sorban (talán földszinten?) levő üzlethelyiségek nem készültek el idejekorán, és így a kereskedők azokba nem költözhetek be. De így is emelkedett a házbérrjövedelem, évről-évre. 1855. évben 852 ft-ot, 1856. évben 941 ft, 90 fill., 1857. évben 949 ft. 20 fill., 1858. évben 1180 ft. és 1859. évben 1239 ft-ot tett ki.

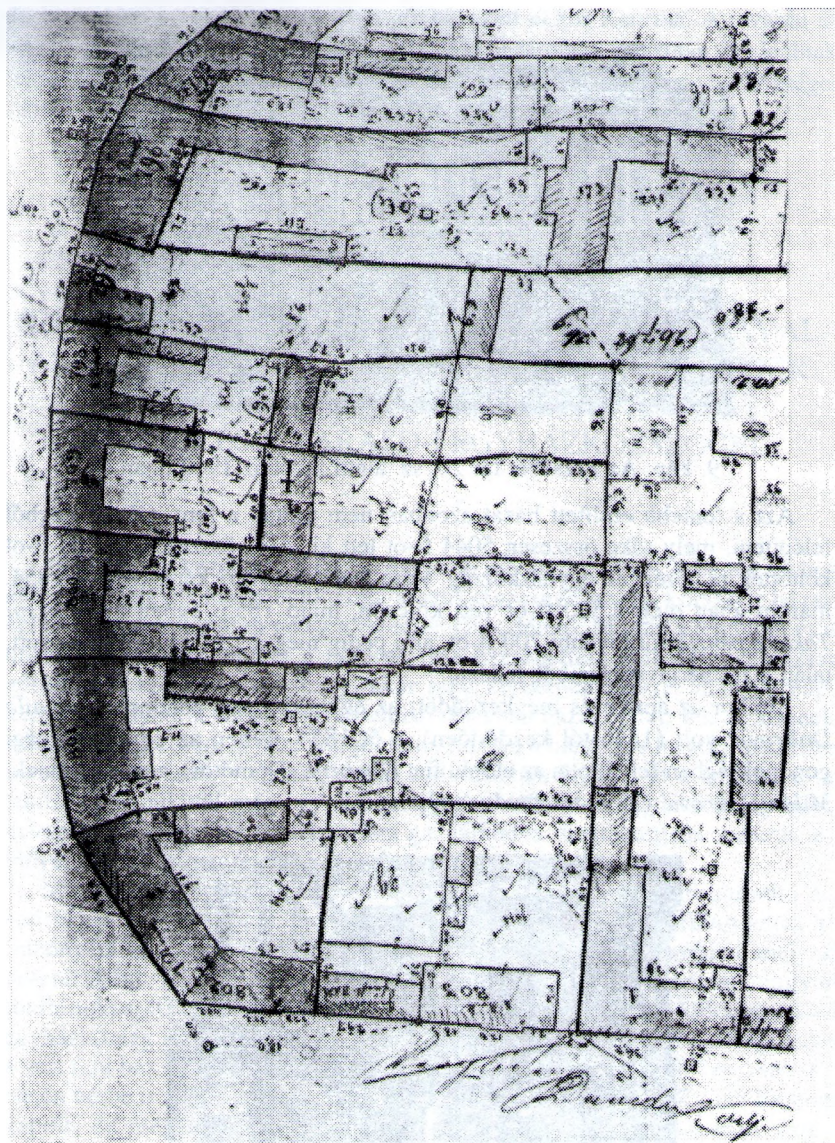
9. kép. Az Erzsébet tér 20. sz. alatti lakóház 1960 táján

Azt a fentebb említett házat azonban nem tudták a fenti tőkeösszegeből felépíteni, mely tőke összesen 5044 ft-ot tett ki. Arra összesen 13.000 ft-ot költöttek rá. Ezért az egyházközség *Vasa Belić* belovári kereskedőtől 1854. márciusában még 3.500 ft-ot vett kölcsön, majd 1855. évben a *Kanizsai Takarékpénztártól* további 700 ft-ot, ami pedig még a 13.000 ft-ig hiányzott, talán a házbérbjövdelemből fedezte.

Amikor az építkezés megkezdődött az egyházközség gondnoka *Mihailo Dobrović* volt (1846-tól kezdődően), s őt 1854. évben az egyházközségi gondnokságban felváltotta az előbbi fia, *Dimitrije* (Dömötör), a mai gondnok: *Milán Dobrović* (1895-től kezdve) apja.

10. kép. Az Erzsébet tér 20. sz. alatti lakóház udvara 1996-ban

11. kép. Az Erzsébet tér keleti házsorának ingatlanai 1864-ben

Hogy a lakóknak a harangláb ne legyen útjában, mely az elülső udvarrészben állott, átszállították azt 1855. május 11-én a templom mögötti udvarrészbe, mely hátsó részt deszkakerítéssel láttak el.

Az új ház-épülethez 1856. évben még egy szobát építettek hozzá az udvari részen, melynek költsége 576 ft. 26 fillért tett ki.

A házépítéssel kapcsolatosan felvett kölcsönt becsületesen visszafizette *Dimitrije Dobrović* gondnok a *Kanizsai Takarékpénztárnak*, mégpedig az első 1000 ft-ot 1853. évben, míg a 700 ft. összeget 1858. évben, s a *Vasa Belić*-nek járó összeget 1868. évben Belovárban teljesítették.

Miután a házbérjövödelme folytán az egyházi jövedelem emelkedett, az egyházi adót, parochiált csökkentették, s a megfogyott lélekszámra figyelemmel a templomban szokott volt sekrestye gyűjtéssel is felhagytak 1860. évben.

De a becsületes gondnok *Dimitrije Dobrović* nem nyugodott. Az egyházközségi jövedelmet még inkább fokozni kívánta. Előrelátó volt és bizonyos volt felőle, hogy az egyházközség, a gyülekezet rövidesen csupán egy pár lélekre zsugorodik össze, akik azután nem lesznek képesek a templomot fenntartani, és ezért újabb építkezésbe fogott. 1870. évben újra kölcsönt vesz fel,¹⁸ mégpedig a *Kanizsai Takarékpénztártól*, és a ház mellé az udvarrészen u.n. „*Damensalon*”-t építtetett fel 4000 ft. költséggel. Az egész házat, ezzel a munkával kapcsolatosan fel kellett újítani és átalakítani, mind kívülről, mind belülről, és maga a lakó *Friedrich Kiorcer* (úgy gondolom, hogy szállodaiparos volt), saját zsebéből ezekre a munkákra 4000 ft. összeget fordított. *Dimitrije* gondnoknak sikerült, hogy a *Takarékpénztárnál* fennálló teljes adósságot visszafizesse, és az egyházközséget olyan helyzetbe hozta, hogy a ház igen szépen jövedelmezett. Ez dicsőségére vált!

Még egy jót tett *Dimitrije Dobrović*, mégpedig – úgyszólván – halálát közvetlenül megelőzően:

1878. évben Kanizsán élt az ő rokona, *Jelena Dobrović*,¹⁹ egyedülálló özvegye néhai *Dobrović Mihály* nagykanizsai kereskedőnek. *Jelenának* egy háza volt a gimnázium közelében, mely mintegy 8–10 000 ft. körüli összeget érhetett, de meg volt terhelve adóssággal.²⁰ Miután a ház elhanyagolt volt, az csupán annyi bérjövödelmet hozott, hogy *Jelena* alig tudott abból megélni. De-különösen nem jutott a ház tatarozására, az adóra és a kölcsöntörlesztésre. Ha *Jelena* sokáig élt volna, megérte volna, hogy a házat elárverezzék, de szerencsére nem volt hosszú életű (nem élt sokáig, különben koldusbotra jutott volna). A kanizsaiak ugyan ezt nem engedték volna meg, de mindenesetre az egyházközség gondozására szorult volna. Hogy a fenti esetek egyike se álljon be, felkínálta ő a házát az egyházközségnek, azzal a feltétellel, hogy az

egyházközség tartsa őt el, és temettesse el. *Dimitrije Dobrović* jól felfogta a helyzetet. Úgy gondolta, hogy *Jelena* úgymint nemsokára az egyház támogatására szorul majd, de addigra mindenén túlad majd, el kell tehát fogadni ajánlatát addig, míg van még valamije. Az adósságot majd lassan letörlesztik, s az egyházközség így szerez még egy házat. *Dimitrije* rábeszélte az egyházközséget, hogy fogadja el *Jelena* ajánlatát és így 1878. május 31-én szerződést kötöttek az alábbiak szerint: *Jelena Dobrović* átengedi az egyházközségnek a saját házát, amely a telekkönyvben (telekjegyzékönyvben. – Szerk megj.) 318. számú betét A lapján 350. helyrajzi szám alatt van felvéve, az egyház pedig kötelezi magát, hogy ennek ellenében törli *Jelenának* az egyházközséggel szemben fennálló adósságát, ugyanebben a házban élethossziglani használatot biztosít egy szoba, egy konyha és a kert erejéig, továbbá 300 Ft évi készpénzt biztosít eltartására, s halála esetére méltóképpen eltemeteti. Ezen felül és szerződésen kívül életfogytiglan két öl kemény tűzfát is kapott évente. A *Jelena* házával együtt átvett takarékpénztári terhet *Dimitrije* gondnok hamarosan ki akarta fizetni, de ebben a szándékában megelőzte az 1881. évben beállott halála. *Jelena* hosszú életű volt, úgy hogy – nyugodtan állíthatjuk – miszerint az ő házát az egyházközség megvásárolta. Azonban, ha figyelembe vesszük ennek a házvételi elgondolásnak az erkölcsi célzatát, azt ugyanis, hogy egy idős asszonyt megmentsenek a koldusbottól, másrészt azt a szempontot, hogy az a ház szerb kézen maradjon, akkor nem kell sajnálni az áldozatot. Úgy mondják, hogy közel 100 éves volt, amikor meghalt, 1902. évben, miután teljes 24 évig élvezte az egyházközség jótéteményét, s a helyi görögkeleti szerb temetőben temették el.

Dimitrije halála után a gondnoki tisztet *Janko – Jovan – Vučkic* kereskedő és birtokos vette át. Ő azonban nem volt szerencsés kezű és így semmit sem tudott az átvett adósságból letörleszteni azon idő alatt, amíg gondnok volt (első ízben 1881 és 1885 között, másodszor 1892-től 1895-ig). Azt sem tudom, hogy *Dimitrije* fiának, *Milánnak* sikerült-e 1895-től a mai napig valamelyest törleszteni ezt az adósságot. Feltehetően nem sikerült, mert az adó és a közterhek az egyházközség jövedelmének a felét fölemésztik, s ezen felül a tavalyi (1905. évi) templomjavítás is valamelyes összeget ugyancsak felemésztett.

A kanizsai egyházközséget nem a Rescriptum értelmében alakították meg, és így működött egészen 1885-ig. Ez év április 9-én alakult meg a Rescriptum szerint és az egyházközség elnökéül *Aleksander Vajic* akkori kereskedőt választották meg.²¹ 1886. év elején ellenségeskedés kezdődött az egyházközség és az akkori kanizsai lelkész, *Metodije Pavleковиć* között. Ennek az okát abban kereshetjük, hogy *Pavleковиć* túlságosan beleártotta magát az egyházközségi

adminisztratív ügyekbe – vajon jogosan vagy sem, azt nem tudjuk, nem feladatunk megállapítani. Azonban az az ellenségeskedés mindkét oldalról oly mértékben kiélesedett, hogy az egyházközség az 1886. január 23-án tartott ülésében úgy határozott, hogy ugyanazon év március elsejével utalják ki *Pavliković* fizetését, és attól kezdődően tiltsák meg, hogy részt vegyen az egyházközségi üléseken. Az ellenlábás feleket *Jovan Štaković* belowári kerületi esperes békítette ki, mint a konzisztórium kiküldötte, megjelenvén az 1886. február 21-ei egyházközségi ülésén. Az ugyanazon év március 16-án megtartott egyházközségi gyűlésen, melyen ugyancsak résztvett a fenti konzisztórium kiküldött, leköszönt az egyházközség elnökségéről *A. Vajić*, s ennek helyére megválasztották *Pavleković* szerzetest. Miután akkor a gondnok *Jovan Vučkić* volt, kiújult közöttük a régi ellentét és mindaddig tartott, amíg *J. Vučkić* nem talált rá módot, hogy Kanizsa végleg megszabaduljon *Pavleković*től. *Vučkić*-nak nem volt nehéz ezt elérnie, nagykorú férfi hívő már nem volt Kanizsán, és így ebben a feladatában senki sem akadályozhatta meg. *Pavle Apostolović* tanító, kántor és egyházközségi jegyző *Vučkić*től függött, és neki mindenben *Vučkić* akarata szerint kellett cselekednie. *Dobrović Mihály* özvegye, *Jelena* (az első) és *Dobrović Dömötör* özvegye, *Jelena*, (a fiatalabbik) nem voltak képesek *Vučkić* ellen fellépni, fiaik, viszont *Milán* és *Jován* (János) még fiatalok, és kiskorúak voltak, és így végeredményképpen mindenki *Janko Vučkić* akaratának engedelmessé vált. Az alábbiakban leírom, hogy hogyan szabadult meg *Pavleković*-től.

1884. évben a varasdi szerbek egy kis csoportja a Báni téren Varasdon egy kis kápolnát épít. Ezek a jószándékú emberek – többnyire tisztviselők és katonatisztek – komolyan törekedtek arra, hogy Varasdon plébániát alapítsanak. Ez azonban nem volt olyan egyszerű, a szerbek száma ott kicsi volt, és aligha tudott volna önálló plébánost kitartani. Mind az a pénzbeli támogatás, amire számítottak, s amelyet a *Nemzeti Alaptól*, a tartományi kormánytól, a városi pénztártól, valamint saját maguk megadóztatásából nyertek volna, nem lett volna elegendő a lelkész eltartására. A varasdiak ezen szándékáról tudomást szerzett *Janko Vučkić* kanizsai gondnok,²² és azt az ajánlatot tette a varasdiaknak, hogy Varasd és Kanizsa egyesüljön egy egyházközséggé, így együttesen el fognak tudni tartani egy plébánost. Ez az ajánlat jól jött a varasdiaknak. Megbeszélték, megállapodtak, és ezt az egyesülést jóváhagyta a pakraci egyházmegyei hatóság is, amely már maga is véget akart vetni a kanizsai ellentéteknek és szívesen segített a szegény varasdiakon. Ez az egyesült egyházközség ezen sorok íróját, a szerzőt választotta meg plébánossá, aki addig a Čepin-i plébánia adminisztrátora volt, a karlócai főegyházmegyében, állandó lakhelyeül Varasdot jelölték ki, azzal a

kötelezettséggel, hogy felváltva egyszer Varasdon, egyszer Nagykanizsán misézzen. Kanizsán az egyházközségi ház (székház) 3 szobájának egyikét, amelyet korábban *Pavleković* szerzetes használt, egyházközségi költségen berendezték lakószobának, hogy azt használhassa, ha Kanizsán tartózkodik. A másik két szobát a kántortanító *P. Apostolović* kapta. Az így egyesült egyházközség 1897. évi január 11-én megválasztotta második közös plébánosát, *Velimir Jankovićot*, volt *Čaglic*-i plébánost (a pakraci egyházmegyéből), az ugyanakkor történt, amikor e sorok írója születési helyére, Eszékre, Szlavóniába ment plébánosnak. Így történt azután, hogy *J. Vučkic* megszabadult *Pavleković* szerzetestől, akit a Srijedka-i plébániára helyeztek.

Amikor *Vučkić* ezt így elérte, még három évig volt egyházközségi gondnok, 1895. évben pedig leköszönt a gondnokságról, és ezen sorok írójával egyetértve a varasdi egyházközség hozzájárulásával a gondnoki tisztet átadta a kanizsai kerületi pénztár pénztárosának, *Milan Dobrović*-nak,²³ a néh. *Dobrović Dömötör* gondnok idősebb fiának, aki ezt a tisztet még ma is betölti, amíg a jegyzőkönyvi tisztet egészen haláláig (1905-ig) a kántortanító *Pavle Apostolović* látta el.

Mindezzel kapcsolatban még valamit meg kell említeni. A kanizsai görögkelti egyházközség mindig gondoskodott szegényeiről. Megvan, rendelkezésre áll a szegényekről vezetett lajstrom 1815. és 1852. között. Ebbe vezették be az ún. szegények perselye jövedelmeit.²⁴ Ezt a jegyzőkönyvet 1841. évig görögül vezettek, azóta pedig szerbül. 1852. évben megszűnt a szegények perselyének templomban való alkalmazása, és ezzel egyidejűleg a szegényekről vezetett lajstrom is megszűnt. A szegényalapot 1852-ben feltehetően egyesítették az egyéb egyházközségi vagyonnal, és felhasználták az egyházközségi székház építésénél.

VII. EGYHÁZKÖZSÉGI GONDNOKOK 1804-től A MAI NAPIG

Csupán 1804. évtől kezdődően találunk Kanizsán egyházközségi gondnokokat. Eddig is lehettek ilyenek, de nem lettek feljegyezve. 1804-től az alábbiak a gondnokok:

1. *Jovan Aksenti* 1804–1807,
2. *Mihailo Dimitriju* 1807–1809,
3. *Konstantin Vajic* 1809–1812,

4. *Haris Aksenti* 1812, amikor meghalt.
A gondnoki teendőket ugyanebben az évben:
5. *Jovan Sotirović* látta el,
6. *Kuzman Teodorović* 1813–1814,
7. *Dimitrije Vajić* 1815–1816,
8. *Dimitrije Pulović* 1816–1822 incl.,
9. *Jovan Aksenti* (harmadszor) 1830–1838.

1838. év végén öregsége folytán leköszön a tisztségről és kéri, hogy gondnokul *Dobrović Pétert* válasszák meg, de ez elhárítja magától, figyelemmel arra, hogy nőtlen.

(A tanulmány különlenyomatában közzétett szövegben a 9/ pontot nem 10/ és 11/, hanem a 12./pont követi. Ezért olvasható itt a fordításban is a 9. pont után a 12. pont. – Szerk. megj.)

12. *Dobrović Péter*²⁵ mégis őt megválasztották 1839-ben első gondnokul és még két segédgondnokot is választottak. 1841-ig látta el ezt a tisztelet.

13. *Dimitrije* és

14. *Georgije Teodorović*, majd

15. *Aleksa Popović* 1841–45 között, az utóbbi kettő talán segédgondnok volt.

16. *Dobrović Mihály* 1846–48, de lehetséges, hogy 54-ig is, mert abban az időben más személyt nem említenek.

17. *Dobrović Dömötör* 1854–1881, az ő gondnoksága alatt építették a nagy házat.

18. *Vučkić János* 1881-től 1885. VI. 30-áig, első ízben: azt nem tudom, hogy ki volt *Vučkić* első és második gondnoksága között az egyházközség gondnoka, de azt sem tudom, hogy őt mikor választották meg gondnoknak, csupán azt tudom, hogy én gondnokként vettem őt át és a gondnokságról 1895. évben mondtam le.

19. *Dobrović Milán* 1895-től a mai napig, *Dobrović* a kanizsai szerbek közül az egyetlen, aki a régi *Dobrović*-törzsből származik, a többi kanizsai szerb a környékről vagy távolabbról költözött Kanizsára.

VIII. A KANIZSAI LELKÉSZEK 1780-TÓL A MAI NAPIG

1780-tól a mai napig a kanizsai görögkeleti egyházközséget és templomot összesen huszonnégy papi személy szolgálta, akik amióta ott a templomcska

felépült, rendszeresen szolgáltattak misét vasárnap és ünnepnap. Olyan adatra is leltem, miszerint 1859. évben naponta tartottak istentiszteletet, de egyes adatok szerint 1859-ben is voltak napi misék (A tanulmány szerb szövegében is mindkét helyen 1859 évszám szerepel. – Szerk. megj.), amikor sokkal nagyobb volt a fegyelem és szigor az egyházban, mint manapság.

Sorrend szerint az alábbiak voltak 1780-tól kezdve a mai napig a kanizsai adminisztrátorok, lelkészek és plébánosok:²⁶

1. *Aksentie Manoljović* lepavinaei (?) áldozár-szerzetes. Egy 1780-ból származó görög nyelvű elismervényen mint kanizsai plébános említik, azt nem tudjuk, hogy milyen sokáig lelkészkedett Kanizsán.

2. *Danilo Kalaj* (talán *Kalajdzic* ?) saját előadása szerint „1788. évben a mi kereskedő uraink és kanizsai lakóink plébánosa voltam.” Az általa használt dialektus szerint ítélve baranyai származású volt, feltehetően *Kalajdzic*-nak nevezhették, mert tudom, hogy ilyen vezetéknevű egyének ma is élnek Baranyában. 1795-ben Belovárban a slaveno-szerb iskolában magister (tanító) volt.

3. *Makszim Ognjanović*, a lepavinaei kolostor felszentelt szerzetese a kezdetektől 1790. júliusáig. (A nyomdahibák jegyzéke alapján beiktatott szöveg. – Szerk. megj.)

4. *Nikolaj Danilović*, a lepavinaei kolostor felszentelt szerzetese. Rövid ideig volt (1797. márciusáig). Ez év áprilisában váltotta fel *Mardarije Vujić*.

5. *Mardarije Vujić* lepavinaei áldozár-szerzetes. Az ő lelkészkedése idején, 1798. évi Gyümölcsoltó Boldogasszony előnapján (más forrás szerint április 2-án. Lásd. a Bevezetést. – Szerk. megj.) este 7 órakor leégett a kanizsai templomocská. Ekkor kimentve a szentségeket, jelentős égési sérüléseket szenvedett. Meghalt Kanizsán 1801. december 3-án, és a kanizsai szerb temetőben 5-én temették el. Csupán 38 éves volt. A temetést az akkori lepavinaei hegumen, *Jovan Jovanović* végezte *Josif Latković* áldozár-szerzetessel.

6. *Alekszije Ognjanović* lepavinaei prohegumen 1801. december 23-án költözött Kanizsára. Az ő idejéig a lelkészeknek havi 10 ft-os fizetésük volt. *Jovan Jovanović* hegumen *Alekszius* prohegument elkísérve Kanizsára, azt üzeni, hogy adjanak neki nagyobb fizetést, mint *Mardarius*-nak, mert 10 ft havi fizetésből nem lehet kijönni. A kanizsaiak engedtek ennek a kérésnek és amennyire lehetőségüktől tellett, felemelték fizetését. *Alekszije* valamelyes pénzt összegyűjtött 1809-ben a harangalpra.

7. *Konstantin Andrejević* lepavinaei áldozár-szerzetes. Előbb a pakraci püspök palotájában káplán volt. Kanizsára 1811. október 26-án költözött. Innen 1816-ban zágrábi lelképásztornak megy (ez május hónapban volt).

8. *Jovan Despotović* világi pap. Kanizsán volt 1816. május 30-tól 1818. június végéig.

9. *Jovan Janković* lepavinaí áldozár-szerzetes, nagyon rövid ideig volt Kanizsán. 1818. július 27-én költözött Kanizsára. A legtöbb egyházi funkciót a prohegumen végezte.

10. *Maksim Ognjanović*, aki 1818. év október 12-én költözött Kanizsára. Kanizsát betegség miatt hagyta el.

11. *Irinej Hajdenic* lepavinaí áldozár-szerzetes 1819. február 7-től kezdve 1824. év végéig tartózkodik itt. Az ő itt tartózkodása alatt *Konstantin Andrejević* hegumen (1820. június 19-én) az akkori lelkészi fizetés fele részét a kolostor részére követeli. Azt nem tudjuk, hogy ez a törekvése sikerre vezetett-e.

12. *Anatolije Jovanović* lepavinaí áldozár-szerzetes. 1825. év január 3-án érkezik Kanizsára. Ennek 100 ft-t kellett fizetéséből a kolostor részéből átadni. 1826. év március 11-én a pakraci egyházmegyei konzisztórium úgy határozott, hogy *Anatolije* térjen vissza a kolostorba, miután ott már csak egy szerzetes maradt. Helyette a konzisztórium ugyanez év húsvétja előtt adminisztrátorként

13. *Simeon Filipović* lelkészt küldi, a volt Grabersko–Lipovljansk-i káplánt (aki április 3-án költözött Kanizsára), de vele nem voltak megelégedve a kanizsaiak, mert a szerb nyelven kívül semmilyen más nyelvet nem beszélt. S ezen felül olyasvalamit követeltek tőle, ami természetellenes, nevezetesen, hogy törvényes felesége ne éljen vele a plébánián. A kanizsai egyházközség kérelme folytán a pakraci konzisztórium ugyanazon év júliusában egy özvegy lelkészt küldött

14. *Antonije Marković* személyében, akinek azonban gyermekei voltak. Nevezett beszélt a szerben kívül németül, magyarul és latinul is. Előzőleg Pisanicában volt káplán. Kanizsán 1830. év végéig maradt, de mint adminisztrátor már 1827. évben fizetésemelést kért, amelyet azonban csak 1829. évben kapott meg.

15. Ő utána ugyancsak egy világi lelkész, *Simeon Puhović*, volt pisanicai káplán jött Kanizsára, mégpedig 1831. január 18-án, és itt paposkodott 1833. év György napjáig. Közvetlen utána

16. *Georgie Bastasić* lelkész jött, aki előzőleg belovári káplán volt. 1836. évben a konzisztórium határozat alapján *Anatolije Jovanović* (másodízben) áldozár-szerzetes váltotta fel, aki 1839. márciusáig maradt itt.

17. 1839. év márciusában *Adam Frušić* lelkész, Srijedsk-i káplán költözik Kanizsára. A kanizsai egyházközség 1848. január 28-án kelt levelében felkéri a pakraci konzisztóriumot, hogy *Adam Frušićot*, akinek felesége és

gyermekei is vannak, helyezték át Kanizsáról, és Kanizsára küldjenek egy lepavinai szerzetest, mert a kanizsai plébánia jövedelme csupán család nélküli egyedülálló lelkészre van méretezve. A püspök megígérte nekik, hogy amint erre alkalom van, küld nekik megfelelő ilyen lelkészt, *Frušičot* pedig egy jobb plébániára helyezi. És valóban, 1848. márciusában Kanizsára kerül

18. *Vasilije Paunović*, akiről nem tudom, hogy szerzetes volt-e vagy világi pap. Kanizsán teljesített szolgálatot 1851. december 22-éig. Utána

19. *Melhiszedek Godeč* lepavinai áldozár-szerzetes, aki egy évnél tovább maradt Kanizsán. Őt követte az ugyancsak lepavinai áldozár pap,

20. *Stevan Desić*, a lepavinai kolostor volt helynöke.²⁷ Ő szolgált a legtovább Kanizsán, teljes 23 évig. 1853. október 7-étől 1876. július 13-áig, amikor is Kanizsán meghalt, és ott temették el július 15-én. Szívszélhűdésben halt meg 65 éves korában. *Gervasije Jagazović* lepavinai hegumen temette el. Szép emlélkben maradt meg, nyugodt és szelid természetű volt, ezért a kanizsaiak szívesen emlegetik még ma is.

21. *Metodije Pavleković* lepavinai áldozár-szerzetes ugyancsak hosszabb ideig szolgált a kanizsai egyházközségnél. Kanizsára 1876. évben költözött. Az ő idején az amúgy is kis létszámú kanizsai egyházközség két pártra oszlott. Közülük az egyik őt pártolta. Maga a püspök, *Miron Nikolić* Kanizsára jött, hogy kibékítse az ellenpártokat, de küldetése kis sikerrel járt. Miután megválasztották az első közös varasdi–kanizsai plébánost, *Pavleković*-ot adminisztrátorként a Srijedsk-i plébánia adminisztrátorává nevezték ki (1892. július 16-án). Ott is halt meg. *Pavleković* életére vonatkozó adatokat a pakraci egyházmegyei főhatóság irodaigazgatója és archimanditája *Mitrofan Raić* úr jóvoltából közlöm. *Pavleković* Lipovčaniban 1825. november 7-én született. Az elemi iskolát szülőhelyén végezte, a német iskolát pedig Belováron. *Stevan Kragujević* püspök szentelte fel Pakracban 1849. január 2-án. Majd 1850. január 14-én áldozár-szerzetes lett. 1894. július 27-én halt meg Srijedskiben, s ott is temették el. Nagyon rendes, rendszerető, közép magas ember volt, meglehetősen hosszú haját, és szakállt viselt. A kanizsaiak szerint szolgálaton kívül szívesen járt civil ruhában, ezt azonban nem vették szívesen a más vallásúak sem, de maguk a hívők sem.

Pavleković távoztával Kanizsán megjelennek az egyesült nagykanizsai–varasdi plébánia lelkészei.

Az első ilyen közös plébános:

Lazar Bogdanović. Született 1861. április 10-én Eszéken, Szlavónia fővárosában. Apja *Radovan* szücsmester, anyja *Nedeljković Anna*. A szerb

elemi iskolát Eszéken végezte 1868. okt. 1. és 1873. július 20. között, a főgimnáziumot érettségi vizsgával ugyancsak Eszéken végezte 1881-ben. Érettségét a mi Péter-Pál-napunk (július 12. – szerk. megj.) előestéjén tette le. A teológiát Sr[iemski] Karlovic-ban (=Karlócán) hallgatta és végezte el 1885. évben. Mint a teológia III. évének hallgatója, megnősült, az eszéki Mária-mennybemenetele templomban. 1884. november 3-án, az akkori eszéki lelkész és vukovári esperes adminisztrátor, *Lazar Popović* leányával, *Angelinával*, aki Péterváradon született. Ugyanazon év december 4-én és 5-én *German Andjelic* patriarka diakonussá és lelkésszé szentelte, miután még ezt megelőzőleg a konzisztórium az Eszék melletti Čepin-ben adminisztrátorrá nevezte ki. Čepin-ben lelkészkedett 1884. december 9-étől 1892. augusztus 4-éig. 1892. július 2-án Varasdon egyhangúlag megválasztották a Varasd-Kanizsa-i plébánossá, és ezen év július 16-án *Jovan Šteković* belovári esperes beiktatta a plébániába. A beiktatást Nagykanizsán foganosították, s azon részt vett a varasdi egyházközség két küldöttje is, *Djoko Ilić* királyi pénzügyi titkár és *Pero Štepa* királyi honvéd főhadnagy. Varasdra költözött 1892. aug. 5-én. Miután 1896. október 10-én egyhangúlag megválasztották szülőhelyén, Eszéken plébánossá, 1897. február 12-én Varasdról elköltözött, hogy új kötelezettségét átvegye.²⁸

1897. január hó 14-én a varasd–nagykanizsai plébánossá választják:

Velimir Janković volt čaglići plébánost. Mint a konzisztórium megbízottja e választásokon a sorok írója működött közre. A választásban csupán a varasdi egyházközség tagjai vettek részt; a kanizsai egyházközség hívei nem akartak a választáson megjelenni, de az egyházmegyei konzisztórium nem volt erre tekintettel, és ezt a választást megerősítette. A plébániát *Velimir Janković* 1897. február 10-én vette át elődjétől. Ő Pozsegában született, apja *Djoka*, volt királyi járási főszolgabíró, és anyja, *Anna*, szül. 1868. július 27-én. Az elemi iskolát Pozsegán végezte, a gimnáziumot az érettségivel Pozsegán, és a teológiát Karlócán 1886. és 1890. között. A kostajnici plébános és esperes: *Stevan Matijević* lányával, *Máriával* esküdött meg 1891. július 10-én. *Miron Nikolić* pakraci püspök szentelte fel diakonussá és lelkésszé Pakracban 1891. évi június 11-én és 12-én. 1891. VII. 1. és 1892. XI. 1. között káplán volt Velika Pisanicában, ettől az időponttól pedig 1897. február 9-éig Čaglićban plébános.

IX. A KANIZSAI LELKÉSZEK ÉS A VARASD-KANIZSAI PLÉBÁNOSOK DOTÁCIÓJA

A kanizsai egyházi-iskolai közösséget mindenkor kevés számú hívő alkotta,²⁹ ezért anyagi áldozataik a tanító, kántor, a lelkész, a háztelek, az új templom és plébánia-lak építésére és fenntartására fordított anyagi eszközök túl nehezek voltak. Hogy az ilyen sok szükséglethez az anyagi fedezetet biztosítsák, feltétlenül szükséges volt, hogy a környékbeli görögkeleti hívők támogassák őket, de amint azt már fentebb közöltük, anyagi támogatást kértek a szerb és görög kereskedőktől is, azoktól, akik kereskedelmi ügyleteik folytán Kanizsán megfordultak, vagy egyébként Kanizsán áthaladtak. A kanizsaiak csak nagy kinnal tudtak eleget tenni fizetési kötelezettségeiknek, a lelkész és a tanító eltartását illetően, és így csupán annyit nyújtottak nekik, hogy azok éhen nem haltak. Ezért náluk a lelkészek rendszerint lepavinaik szerzetesek voltak, akik ezért tudtak a szerény jövedelemből megélni, míg a világi papok itt nem tartózkodhattak sokáig az anyagiak híján.

Arra törekedtem, hogy a lehetőségekhez mérten összeszedjem a lelkészek dotációjára vonatkozó adatokat 1794-től kezdődően s egészen a legújabb időkig, s az alábbi adatok igazolják annak alakulását:

1794–1802. között 120 ft. és 7 öl fa évente,

1802. 150 ft évente,

1809–1815. 300 ft. bécsi értékben,

1816–1818. 400 ft „

1819–1821. 300 ft „

1825– 300 ft., mely összegből a szerzetes a kolostornak volt

köteles átadni 100 ft. összeget.

1838. és 1849. évben 10 öl fát említenek, s a fizetés, talán ekkor is 300 ft volt.

1841. évben 340 ft. valutáris (bécsi értékű?). A fenti fizetés mellett az egyházközség még negyedévenként 60 ft. segélyt adott a lelkésznek. Ezt a segélyt élvezte 3 lelkész 1841. I. 1. és 1842. VI. 30.-a között.

1847. év első 7 hónapjában a lelkész, ugyanúgy mint ez év december hónapjában, havi 33 ft. 20 fillért élvezett, míg a VIII–XI. hónapokban havi 28 ft. 20 f.

1855. évtől kezdődően, amikortól az egyházközségi jövedelmek valamelyest megnövekedtek, a lelkész havi 16 ft. ezüstöt kapott fizetesként és évi 6 öl fát illetményként. 1858. évtől kezdődően ezt felemelték havi 20

ezüst ft. és évi 8 öl fára. 1895-től kezdődően havi 23 ft. 10 fill.-re és évi 8 1/2 öl fára. Az egyházközség 1868. március 13-án megtartott ülésén a lelkészi fizetést évi 400 ft.-ra emelték fel és kiterjedett az még szabad lakásra és fűtésre is.

A Kir[ályi] Reskriptumnak 1869. évben történt életbeléptével a lelkész hasztalanul követel évi 600 ft. fizetést. Csupán 1875. év újévétől emelik fel a fizetését 500 ft.-ra, majd egy évvel később (1876. évben) 600 forintra.

Ez utóbbi fizetés mindaddig nem változott, míg meg nem érkezett az első közös varasdi–kanizsai plébános. A közös plébános részére mindkét egyházközség együttesen 1180 ft. összeget szavazott meg, s ezenkívül 6 öl fát, mely kiadásokat az alábbi bevételek fedeztek:

1. a kanizsai egyházközségi pénztárból 600 ft.,
2. a Népi Alap segélye 300 ft.,
3. Varasd várostól a városi hitoktatás fejében 100 ft.,
4. a zágrábi tartományi kormánytól a varasdi főgimnáziumban végzett hitoktatás fejében 180 Ft.

A varasdi hívők a parochiáliumot (párber?) egymás között vetették ki és ebből fedezték a failletmény költségét és évi 20 ft. összeggel járultak hozzá a lelkész fizetéséhez, úgy, hogy ennek fizetését évi 1200 ft.-ra kerekítsék ki, a maradvány az egyházközségi pénztárba folyt, és egyházközségi célokat szolgált.

Miután ilyen csekély fizetéssel a plébános nem tudta fedezni az útiköltséget, és külön lakáshozzájárulást sem élvezett, mert nem rendelkezett szabadjeggyel a Varasd–Kanizsa közti vasútvonalon, kénytelen volt nemsokára szabadjegyet igényelni, valamint a fizetés felemelését is. Kérésének indokoltságát belátta mind az egyházközség, mind pedig az egyházmegyei főhatóság, s az egyházközségek 1903. év január hó 1-től kezdődően, együttes költségviseléssel beszerezték neki a Čakovec és Kanizsa közötti vasúti jegyet,³⁰ míg az egyházmegyei főhatóság 1895-től kieszközölte, hogy a Nemzeti (szerb) egyházi alap az eddigi évi 300 ft. helyett 500 ft. fizetéskiegészítést nyújtott mégpedig ad personam (személy szerint, ford. megjegyz.), s ezáltal a plébános anyagi helyzete ténylegesen javult. Mindezek az összegek, kivéve a plébánosnak a Nemzeti [(szerb) egyházi] alaptól közvetlenül kifizetett évi 200 ft.-ot, az egyházközség pénztárába folytak be, amelyekből fizetését és illetményeit a plébános egyenlő havi részletekben vette fel. Ma is hasonló a plébános illetményei mégis azzal a különbséggel, hogy illetmény-lakást élvez a plébánián, melyet valamiképpen a kir. tartományi kormány, Zágráb segítségével szereztek, nyomban miután az első varasdi plébános Eszékre költözött.

X. A KANIZSAI KÁNTOR–TANÍTÓK ÉS AZOK JAVADALMAZÁSA

A szó valódi jelentésében Kanizsán nem volt több, mint két vagy három tanító, mégpedig a régebbi időszakban, amikor a kanizsai és környéki görög és szerb hívők száma még jelentősebb volt, és több gyermek is volt. A kanizsai gyerekeken kívül ugyanis az iskolát látogatták a környékbeli kereskedőink gyermekei is, de a más vallású kanizsai gyerekek, az utóbbiak azért, hogy szerbül tanuljanak. Semmiféle adatot nem találtam arra nézve, hogy mi mindent adtak elő az iskolában tantárgyként, sem pedig arra nézve, hogy osztályonként folyt-e ez oktatás. A fő célja ennek az iskolának az volt, hogy tanulói megtanuljanak írni és olvasni szerbül (szlovenoszerbül), németül és magyarul, sőt régebben ezenfelül még görögül is, azonkívül elsajátítsák a számolás művészetét, mert ez a kereskedő szülők gyermekei számára elengedhetetlennek látszott. Hogy volt-e külön görög nyelvű (anyanyelvű) tanító vagy sem, azt nem tudom, de lehet, hogy az egyetlen tanító tanította ezt a tantárgyat is. *Nézetem szerint Kanizsán többnyire nem is tanított a szó valódi értelmében vett tanító, inkább azt memém állítani, hogy többnyire a helybeli lelkészek látták el e funkciót.*

A kanizsai iskola első tanítójaként tekinthetjük *Adam Kalajt*. Igaz ugyan, hogy ő egy ideig lelkészi teendőket végzett Kanizsán, de miután abban az időben (1788. év körül) még nem volt templom Kanizsán, minden valószínűség szerint, hogy a lelkipásztorkodás mellett a tanítói feladatoknak eleget tett, annál inkább, mert, mint láttuk, Belováron is foglalkozott ilyen jellegű munkával.

Naum Popović áldozár-diakonus 1795. évben a görög nyelv tanítója volt. Nem tudunk arról, hogy milyen sokáig végezte ezt a feladatát Kanizsán.

1819. évben, „mint az ifjúság” nevelőjét említik bizonyos *Dimitrije Isajlovičot*. Az ő elismervényeit találjuk az 1819. évi november 19-i egyházközségi számlák között, –egészen 1821-ig, s ez az idő egybeeshet az ő kanizsai tanítókodásának idejével, a kanizsai szerb iskolában.

*Pavle Apostolović*³¹ habár nem volt tanítóképezdét végzett tanító, valamiféle iskolát szervezett kanizsai meglepedése első éveiben, melyet 2-3 gyerek látogatott. Csupán tanítónak nevezték, valójában ő csupán kántor, jegyzőkönyvvezető és egyházi volt. Siklóson, Baranyában született, vagy valahol Siklós környékén. Itt tanult a szerb iskolában, majd kereskedőnek készült, s itt volt vaskereskedő is. Kolostori jelölt (diák) volt Grábócson,

Baranya megyében (ma Tolna megye, ford. megj.) s ott jól megtanulta az egyházi éneklést és egyházi éneklési rendet. Amikor pedig, mint kereskedő tönkrement, a kanizsai egyházközség, mint kántortanítót alkalmazta (1868-ban). Háromszor nősült. Három élő gyermeke van: *Aleksandr* a kir. magyar vasutak tisztviselője Novskában, Szlavóniában, *Darinka* leánya *Pajo Banac* cipésznél van férjnél Eszéken, azonban most a bánáti Nagyikindán élnek. Volt még egy lánya, aki valahol eltűnt. *Pavle Apostolović* példaszerű szerb ember volt, szerette népét és a pravoszláv vallást. Habár sokáig élt idegen nyelvű környezetben, semmit sem felejtett el szerb nyelvéből, azonkívül jól bírta a német és a magyar nyelvet. Elégge intelligens és jó humorérzékű volt, szívesen látták társaságban is, társaságszerető volt. Meglehetősen sokat olvasott, kedvenc olvasmánya a Szentírás volt, melyet szerbül, szlovénül, és németül, magyarul mintegy húszszor elolvasott. Társaságban szívesen idézett a Szentírásból, mintegy kapásból. A magyarok rendszerint Pali bácsinak nevezték. Meghalt, anélkül, hogy sokáig betegeskedett volna, 1905. év október végén, és a kanizsai szerb temetőben temették el.

1847. évben, mint kántort említik:

Pavle Terzićet, akiről azt tartják, hogy Kanizsára *Georgije Hristić* jazaki kolostori helynök ajánlotta. *Terzić* Indjijából származott, azt megelőzően, (mielőtt idejött) 6 hónapon keresztül Jazak kolostorban volt dijakonus.

1851. évben a kántoroskodásban az akkori kanizsai lelkész: *Paunović* fia segített 20 ft és 50 fill. (évi illetmény ellenében).

A tanítói fizetések a különböző időszakokban az alábbiak szerint alakultak:

1794. évben 275 ft. és 7 öl fa évente.³³

1795. évben a görög nyelv tanítójának negyedévenként 75 ft. fizetése volt.

1869. év március 1-ig 20 ft. volt a fizetés, attól pedig 25 ft. havonta és 5 öl fa, akkor a kántor 200 ft. összeget, míg a tanító 100 ft. összeget kapott.

1873. évben a kántor részére (miután már tanító nem volt) 40 ft. lakkbér hozzájárulást állapítottak meg, évente ezüstben, mely összeget 1875-ben felemeltek 75 ft-ra. *Apostolović* e sorok írójának kinevezésekor 75 ft. failyelmenyt élvezett (1892–97 között) és lakkbér illetmény helyett, természetbeni két szobás lakást.

(A tanulmány különnyomatban közzétett szövegében XI. sorszámú fejezet nincs. Ennek oka vagy az, hogy a tanulmány XI. fejezete a nyomtatáskor kimaradt, vagy az, hogy a XI. fejezet és az azt követő fejezetek sorszámozását XII.-vel kezdték. – Szerk. megj.)

XII. GÖRÖGKELETI SZERB TEMETŐ KANIZSÁN ÉS CSÁKTORNYÁN

Nincs írásbeli nyom arra nézve, hogy mikor alapították a nagykanizsai görögkeleti szerb temetőt. De feltételezhető, hogy az legalább abból az időből való, amikor a kápolna keletkezett, mert amikor a polgári hatóság engedélyezte a kápolna létesítését, szükségszerűen előzetesen engedélyeznie kellett a temető létesítést is, miután a római egyház abban az időben úgyis olyan szűklátókörű volt, s nem engedélyezte, hogy a görögkeleti vallású cselédség is akár az ő temetőjükben temetkezzék.

Az egyházi számadásokban említés történik arról, hogy a görögkeleti temetőben 1841. évben fakeresztet emeltek. 1848. évben lelkiüdvükért *Anastas Zvornović* 100 ft. összeget hagyományoz a temető kerítésére és kapujának létesítésére. *Vučkić* gondnoksága idején új fakeresztet emeltek a temetőben, a temetőt körülárkolták, és élő sövényvel veszik körül. E sorok írójának varasdi és kanizsai lelkészkedése idején *Vučkić* gondnok 10 ft. fizetett évente a *kértésznek* az élő sövény fenntartása fejében.

12. kép. A volt görögkeleti temető helyszíne az 1950-es évek közepén

Amikor a temetőről szólunk, itt kell említenünk a Čakovec-i³³ temetőt is a Muraközben, ahol ugyancsak éltek valaha görögkeleti szerbek és görögök. Az a temető mintegy 3/4 óra járásnyira van Csáktornytól, összesen mintegy 15–16 négyszöglet tett ki. Manapság már nincs ott egyetlen egy fennmaradt síremlék sem, mégis tudják, hogy az temető volt. Mégis egy sír tanuskodik emellett: ez *Jovan Mihović* sírja, aki 1885. év november 29-én halt meg Csáktornyán, és abban a temetőben van eltemetve. Az akkori kanizsai lelkész temette el. Ez volt az utolsó szerb Csáktornyán, és vele a szerbség és a görögkeletiek abban a helységben kihaltak.

13. kép. Részlet a görögkeleti temetőből (1962 évi felvétel)

14. kép. A Dobrović család síremléke 1996-ban

15. kép. A Božinović család síremlékének részlete 1962 után

XIII. PAROCHIÁL (: PÁRBÉR (?) :)

A kanizsai egyházközség részben az egyházközség pénztárából, részben egyházi adó kivételése és beszedése útján fizette, ez utóbbit a Kanizsán és a környékén lakó hívők fizették. Így például: 1830-ban fejenként 6 ft. parochiált fizettek. 1855. évben 2 ft. 24 fill.-re csökkentették azt, majd 1858., 1859. és 1860. évben 3 ft. volt. Ezt követően nem vetették ki a parochiált, miután az új bérházból származó jövedelem akkora volt, hogy abból az egész egyházközségi kiadás fedezhető volt. Ez a helyzet ma is.

XIV. AZ EGYHÁZ (TEMPLOM) JÓVÁTEVŐI, ADOMÁNYOZÓK ÉS HAGYOMÁNYOZÓK

A nagykanizsai egyházközségnek meglehetősen nagyszámú jótévője, adományozója és hagyományozója volt. De miután az összes jótévő neve nem maradt fenn, így ehelyütt csupán azokat említjük meg, akiknek a neve a protokollumokban fennmaradt.

Ezek az alábbiak:

A 19. század első évtizedeiben harangok beszerzésére adományoztak:	
<i>Timotije Mihajlović</i>	20 ft. -- fill.
Egy előljáró, aki Kanizsán halt meg és itt is lett eltemetve:	38 „ 15 „
<i>Toma Lacković</i> Koprivnicából	50 „ -- „
<i>Aleksije Ognjanović</i> összegyűjtött	58 „ -- „
Továbbá készpénzt adományoztak és hagyományoztak a templomak:	
<i>Marija Rosijanka</i> (cselédleány) 1825. é[<i>vben</i>]	436 „ 16 „
<i>Dimitrije Pulović</i> lelkiüdvéért 1828. é[<i>vben</i>]	50 „ -- „
<i>Jovanović</i> kisasszony, aki talán egy <i>Stevan Gvozdenčević</i> ezredessel élt együtt, 1828. é[<i>vben</i>] nevezett lelkiüdvéért hagyományozott	250 „ -- „
<i>Anastas Dobrović</i>	500 „ -- „
<i>Georgije Lukić</i> körmendi lakos 1839. évben	100 „ -- „
<i>Nikola Dobrović</i> fiai szülei lelkiüdvéért ua. az évben	100 „ -- „

<i>Anastasije Zvorniković</i> saját lelkiüdvéért	100 Ft — fill.
<i>Adam Nikola</i> sümegi (somogyi) (a szerk. szövegben is így szerepel) lakos 1855. lelkiüdvéért	100 ft -- fill.
<i>Gavrilo Dobrović</i> ugyanúgy 1864. é[<i>v</i> ben]	100 ft -- fill.
<i>Jelisaveta Dobrović</i> ugyanúgy 1872. é[<i>v</i> ben]	200 ft -- fill.
1872. évben még hagyományt tettek:	
<i>Adam Nikoláné</i> úrasszony Sümegből	25 ft -- fill.
<i>Jovan Susijak</i> Siklósból	200 ft -- fill.
<i>Grigorije Dimitrija</i> Sümegből (somogyi)	250 ft -- fill.
<i>Georgije Milinković</i> ³⁴ Sümegből	52 ft -- fill.
<i>Jovan Kozma</i> Szentgrótról	12 ft -- fill.
<i>Jovan Jovanovic</i> († Kanizsán)	200 ft -- fill.
<i>Kosta Popović</i>	50 ft -- fill.
<i>Maria Gurgul</i> Hatacból	100 ft -- fill.
<i>Georgije Lukić</i> (másodsor)	20 ft -- fill.

Templomi kegytárgyakat adományoztak:

Dimitrije Popović 1812. évben oltár-asztali keresztet, fából.

Kuzman Teodorović oltár-asztali keresztet, Szt. Athos-hegyi fafaragvány ezüstbe verve.

Stana Pulović kaposvári lakos csodaszép oltár-asztali keresztet, filigrán munka, – férje: néhai *Konstantin* lelkiüdvéért, 1812. évben s majd 1813. évben egy kék selyem papi miseruhát.

Rozalia Aksenti sajátkezüleg kötött (csóktábla) ikonokat, melyek a csóktábla állványokon vannak: az egyik Szt. Miklós, a másik a Szűz Anya, 1859-ben adományozta.³⁵

Dobrović Anastast és *Mihályt* annak helyén már említettük, mint jótevőket.

XV. AZON HELYSÉGEK, AHOL VOLT EGYKOR GÖRÖGKELETI HÍVŐ, ÉS AHOL A LELKI SZÜKSÉGLETEKET A KANIZSAI LELKÉSZEK ELÉGÍTETTÉK KI

A kanizsai templom lelkészei keresztelték, eskették és temették valamennyi Kanizsa környékbeli helység görögkeleti híveit:

1. Letenye (Zala megye). A *Kalanyos* és *Kis* neveket még 1841. évben említik.
2. Breznica (magyarul: Berzence), említik a *Csontos* vezetéknevet (1841).

3. Teles. Három ilyen nevű helység van: kettő Zala megyében (magyarul Tölös és Töllös), és egy Somogy megyében (magyarul Tölös). 1841. évben említik itt a *Balog*, *Kalanyos* és *Bogdán* vezetékneveket.
4. Micsegyne. 1841. évben említik a *Bogdán* vezetékneveket.
5. Riny (magyarul: Rinya, Somogy m.), 1842. évben a *Bogdán* vezetéknevet említik.
6. Kis-Homok (Somogy m.), 1843. évben említik az *Ignjatije* vezetéknevet.
7. Hetes (Somogy m.), 1843. évben említik a *Balog* és *Kalanyos* nevet, 1845. évben a *László* és *Bogdan* vezetékneveket.
8. Čuta, 1843. évben említik a *Kalanyos* vezetéknevet.
9. Ratkon, 1843. évben említik a *Kiss* vezetéknevet.
10. Čeha, (magyarul: Csehi, Zala m.), 1843. évben említik a *Bogdan* és *Balog* neveket.
11. Juta (Somogy m.), 1843–46 említik a *Bogdan*, *Ignác*, *Kalanyos*, *Nagy*, *László*, *Szitás*, *Balog* vezetékneveket.
12. Muris, említik a *Bogdan*, *Ignác* és *Kalanyos* vezetékneveket (1843–1847).
13. Udvarhely (Somogy m.), 1846. évben említenek valami *Maksim Urilot*.
14. Barcs, 1849. évben említik *Bogdan*, *Balog* és *Kalanyos* neveket.
15. Kamanč vagy Kamančhely (Kamancs) Zala m., 1841. évben *Ignác*, *Kalanyos* és *Bogdán* neveket említenek.
16. Gonbe (Nagy-Gomba, Somogy m.), 1791. évben említik *Aleksije Karanovičot*.
17. Jaros, Somogy m., 1791. évben említik *Nikola Kirovičot*.
18. Zalaegerszeg. A már említett *Panakostán* kívül 1869. évben említik *Evgenije Stojanovič* kereskedőt.
19. Légrád (a Muraközben). Említik: a *Teodor Dimitrijevič* nevet 1792. évben; *Simeon Gurgulát* 1825. évben, és *Anastasije Hamvaj* nevet († 1878. VIII. 6.. uo. a római katolikus temetőben van eltemetve).
20. Szentgrót. Említik *Mihail Kozmát* 1795–1807. között, *Jovan Kozmát* 1808–1812. között, *Teodoro Kozmát* 1813., *Grigorije Kozmát* 1815–1819.
21. Keszthely, 1797. évben említik *Toma Veziličot*.
22. Sümeg (Somogy), 1835. évben említik a *Nikola* és *Stevan Vučkíčot*. (Ha a két személy lakóhelyeként a korábban Zala vármegyéhez tartozott, ma Veszprém megyei Sümeg községet kívánta megnevezni, akkor az utána zárójelk között olvasható Somogy szóval Somogy megyére utalás hibás. – Szerk megj.).
23. Kaposvár, említenek bizonyos *Pazar Savičot* 1807–1812. évek között s majd 1867. év körül éltek ott valami *Margovičok*.
24. Hadtad, 1819. évben említenek valami *Simeon Gurgulát*.

25. Marcel (magyarul: Marczfalva, Sopron m.). Említenek valami *Pavo ot Ivanić*-ot (ot szócska nemesi előjogra utal, mint a német *von.* Ford. megj.) 1821.
26. Nemeždíd (magyarul: Nemes-Déd), Somogy m. 1822–24. években említenek valami *Lazar Gurgulát*.
27. Čakovec (magy[arul]: Csáktornya), Muraköz. Említik: *Konstantin Mekovićot*. Feleségét, *Mártát* 1838. VI. 23-án temették el a csáktornyai szerb temetőben; *Georgije Živković* (1831. évben), *Emilijan Vrabčević* cs. és kir. aktuárius. Kanizsán keresztelték a fiát: *Emiliján (Stevan)*. Keresztszülők voltak: *Miroslav Hrzić* cs. és kir. fogalmazó, csáktornyai lakos és *Dragutin Haukovac* bukovaci plébános – mindketten horvátok.
28. Berinj (magyarul: Berény, Somogy m.). Említik *Rajner János* jegyző feleségét, *Annát*, aki 1863. III. 2-án húnyt el, és 4-én temették a jarosi római katolikus temetőben.
29. Bakonya (Baranya megyében). 1870. évben említik *Anastas Jankovićot*, † 1870.
30. Soba (Szob, Szobb, Somogy megyében). Említik 1890. évben a *Giba* vezetéknevét.
31. Peoleskefe (?) (Az eredeti szövegben is ? van. – ford. megj.) 1844-1845. években említik *Adam Popovićot*.
32. Varaždin (Varasd) Horvátországban, említik *Mane Vurdelja* postai tisztviselőt 1860. évben, majd *Toma Milankovićot*, az akkori varasdi polgármestert. De ezeken kívül is voltak akkor Varasdon szerb családok.
Van még egynéhány helység és puszta, amelyeket említenek a kanizsai anyakönyvek,³⁶ de nem találtam érdemesnek, hogy felemlítsem.³⁷

XVI. TEMPLOMI (EGYHÁZI) PECSÉTEK

A kanizsai egyháznak/templomnak két pecsétje van, melyet a lelkészek és az egyházközség használt. Manapság az újabb pecsétet csupán az egyházközség használja, még a plébániahivatal a varasdi pecsétet, használta, amelyet e sorok írója a varasdi egyházközség költségén 1892. évben csináltatott. Mindkét pecsét anyaga messing (ötvözet). Az első, a régebbi átlója 4 1/2 cm s a szára 9 cm hosszú. Teljesen kerek alakú. Közepén Szt. Miklós alakja van kivésve, püspöki ornátusban, jobb kezével áldást osztva, bal kezében az evangéliumot tartva, az alak körül, szerb és görög nyelvű felirat látható. A felirat magyar fordítása:

Szt. Miklós Nagykanizsa, 1807. A másik az újabb, amely sokkal szebb vésésű, szabályos betűkkel, amint azt az egyházi számlákból megtudtam, 1858. évben lett csináltatva. Ez ovális alakú.

XVII. SZERTARTÁSI KÖNYVEK ÉS SZT. MIKLÓS RÉZTÁBLA/RÉZMETSZETE

A kanizsai templomban megtalálhatod valamennyi egyházi szláv nyelvű szertartási könyvet, melyeket részben a 19. század folyamán szereztek be. Azonban egy egész ciklus könyv van ott görög nyelven is, amelyek legnagyobb része a 18. századból származik. A templom falain sok ikon függ. Ahogy valamely család kihalt az ikonjait a templomra hagyományozta. A templom szekrényében őrzik a Szt. Miklóst ábrázoló réztáblát, közepén Szt. Miklós s körülötte csodatéteményei. Ezt 1819. évben említik először az egyházi/templomi leltárkönyvben, mintha akkor is szereztek volna be. Az egyházközség költségén már egynéhányszor csináltattak róla lenyomatot, s azokat ingyenesen osztogatták a helybéli és környékbeli hívőknek. Elég ilyen lenyomat került a szlavónia szerb házakba. Az egyik az orahovicei kolostor „Čitluk” pusztai szállása ebédlőjében van. Legutóbb 1863. évben csináltak róla felvételt/lenyomatot Kanizsán *Makbreiternél*. Költsége 25 forintot tett ki. Ennek egyik példánya, feltehetően ebből a lenyomat sorozatból ezen író kezeiben van.

JEGYZETEK

1. Az 1890. évi állami népszámlálás adatai szerint Kanizsán 2083 ház és 20.610 lakos volt s ebből 9 (!) görögkeleti. Ez azonban nem felel meg a valóságnak. Akkor 30 görögkeleti hívő (lélek) volt.

A szerző észrevétele

2. Lajos magyar király hívására 1522. évben Raskából (Rascia, Szerbia latin elnevezése, innen a *rác* elnevezés. Fordító megjegyzése.) – Magyarországra jön *Pavle Bakić* öt fivérével: *Péterrel*, *Kelemen (Kliment-el)*, *Emenuelle-el*, *Dömötörrel* és *Mihálllyal* és itt szerbjei élén vitézen harcolt a törökök ellen Nagykanizsa és Balaton térségében, s jutalmul Lajos királytól megkapta a Sümeg közelében levő Lak vagy Lok kastélyát. Sümeg a balatoni tó mentén

fekszik. (Lásd: *Pavlović, S.*: Srbi u Ugarskoj, Novi Sad, 1883. – *Pavlović, S.*: A szerbek Magyarországon. Novi Sad, 1883., 64. és 65. old.)

3. Ebben az időszakban kivétel volt az 1812., és 1813. és 1814. évfolyamok, melyeket szerb nyelven vezettek.

4. Lásd: Opis manastira Orahovice, od *Vlad. Krasića*. Orahovica monostor (kolostor) ismertetése. *Krasić, Vladimirtól*, oldal 16.

(*Jevrem (Efrem) Janković* pécsi, mohácsi, szigetvári, kanizsai és siklósi szerb püspök volt. – Lásd: *Dankó Imre*: A szigetvári szerb orthodox püspökség története. In *Szita László* (szerk): Tanulmányok a török hódoltság és felszabadító háborúk történetéből. Pécs, 1993. 335–343.: 341. (Szerk. megj.)

5. *Dionisije* püspök ezen levelére azt válaszolják a kanizsai hívők ezen év augusztus 2-án, hogy ők abból a járandóságból soha semmit sem juttattak a pakráci püspökhöz, habár mindezidáig a pakráci püspökséghez tartozó lepavinai kolostor kaludjerei (szerzetesei) látták el az egyházi szolgálatot Nagykanizsán, s jelenleg is állandó adminisztrátoruk jár át, és ehhez képest azt sem tehetik meg, hogy semmit ne adjanak annak.

6. A tanító ekkor *Naum Popović* jerodjakonus (áldozár-szerzetes, ford. megj.) volt. A gyerekeket görög nyelvre tanította. Negyedévi fizetése 75 forint volt.

7. Az orahovicei kolostor szerzeteseinek jegyzékében *Jevremet* pécsi és szigeti metropolitának nevezik.

8. Annak illusztrálására, hogy népünk, szerb papjaink és görögkeleti egyházunk milyen nehézségekkel kellett megküzdjön a XVIII. század II. felében is, érdemes ezt a három esetet felemlíteni, mely, mind a három Nagykanizsán történt:

1.) 1775. évi július 12-én Nagykanizsán 7 szerbet végeztek ki akiket a római katolikus papok meggyóntattak és a kivégző helyre

kísértek. A görögkeleti lelkészeknek nem endették meg, hogy ezen kötelezettségének eleget tegyen e cserencsétlenek vonatkozásában. Az akkori lepavinai archimandrita (apát, ford. megj.) *Nicifor Popović* ugyanaz év július 18-án panaszt terjeszt elő a metropolitához (karlócai érsek, ford. megj.) a hatóságok visszaélése miatt, melyek arra vetemednek, hogy elrendelik, miszerint a görögkeleti keresztényeket a római papok lássák el a szentségekkel, a görögkeleti (papok) részére pedig megtiltják még azt is, hogy az elítélteket a vesztőhelyre kísérjék és itt a justifikáció után temetési szertartást végezzenek. (Miután ugyanakkor 8 római katolikus egyént is kivégeztek, úgy gondolom, hogy mindezek a Križevači népfelkelés vezetői voltak, mely felkelés 1755. (A tanulmány szerb szövegében is 1755. olvasható. A kivégzés éve a szerb szövegben is 1755. – Szerk. megj.) év január hónapvégén ütött ki, s melyet a történelem „punta” (felkelés) néven ismer. (Vesd össze *St. Pavlović* fordításában: „Srbi u Ugarskoj” című, Novi Sad-ban 1883-ban megjelent, már i. m.-e.] 145. oldal.)

2.) Néhány kanizsai és egyéb kereskedő 1773. évben az alábbi attestációt (igazolás, tanusítás) adta ki:

Atesztáció

Mi alulírottak igazoljuk, hogy meg lettünk szégyenítve a helybeli franciskánusok részéről *Evstratius Aksentijević* jeromonachos, lepavinai szerzetes személyén keresztül, figyelemmel arra, hogy a ferencesek azt követelték *Evstratius* jeromonachostól, hogy a városi pandurok vezessék őt elő hozzájuk, eléjük, annál fogva, hogy *Evstratius* egy beteg keresztény embert gyóntatott meg és áldoztatott meg, de mi a szégyentől nem engedték, hogy *Evstratius* elővezessék a ferences kolostorba, hanem mi magunk mentünk el a gvardián atyához, hogy megkérdezzük, miért kívánja ő a mi jeromonachusunkat oly mértékben megszégyeníteni, hogy őt elővezessék, a kolostorba, mire a gvardián atya egyik kereskedőt közölünk ott tartott magánál fogva és azt mondta, hogy amíg a papot nem hozzuk, addig nem engedem szabadon a kereskedőt. Így mi csak nagy urasági segítséggel alig tudtuk kiszabadítani a mi kereskedőnket a kolostorból. A fent említett beteget el akartuk temettetni papunkkal, és kértük, és fizettünk is a gvardián atyának, hogy a beteget eltemethessük, vagy papunk által, vagy anélkül helyezhessük örök nyugalomra, de ehhez semmi körülmények között nem járultak hozzá, hanem a gvardián egy ferences szerzetest küldött a mesterrel (kántorral, ford. megj.) de kereszt nélkül, a halottat kocsi

tették és úgy szállították el, mintha nem lett volna megkeresztelve.

Ezért kérjük a lepavinaí hegument (zárdafőnök, ford. megj.) és az összes jeromonachosokat, hogy ők velünk szegény kereskedőkkel törődjenek és írjanak a püspöknek, hogy ne vesszünk el így vallás és pap nélkül, mi pedig itt az uraknál, vagy ahol lehetséges lesz, ugyancsak helyt fogunk állni.

Kelt Kanizsa, 773. évi december hó 26.

Mehales Damovik Mitrovica-ból (görög aláírás)

Nekolas Joanu Ruma-ból „

Hresto Manoelovik Semona-ból „

Georgij Neaskovič Oseka-ból (r. gör. r. szerb aláírás.)

Konstantin Teodorič Vojka-ból (szerb aláírás)

Georgios tou Anastasos Jankovič Kaneziából (görög aláírás)

Joannes Lazar Toxtovič Kanezia-ból (gör.)

Joannes Kapreonu Kanjoza-ból (gör.)

Dimitrios pa Atanaos eis Kaneza „

Georgios pa Atanaos eis Kaneza „

Konstantinos pa Atanaos eis Kaneza (gör.)

3.) A harmadik esetet mintegy 10 évvel ezelőtt, amikor varasdi és nagykanizsai parochus voltam, mesélte nekem *Janko* (Jovan) *Vučkovič* kanizsai kereskedő, aki egyébként még ma is él. Azt mondta, hogy anyja elbeszéléből tudja, hogy egykor, amikor valami egyházi szertartást kellett Kanizsán elvégezni, helyben viszont lelkész még nem volt, az ő rokona (úgy gondolom anyai nagybátyja) egy lepavinaí kolostorból származó szerzetest szalma rakománnyal megrakott kocsjában elbújtatva hozott be a városba a kolostorból, és amikor ez a szerzetes ellátta egyházi szolgálatát, ugyanolyan módon csempészte ki Kanizsáról és „éppségben és egészséggel” a lepavinaí kolostorba szállította vissza.

E mindhárom eset arról tanuskodik, hogy a római katolikus papok itt is, mint Magyarország, Horvátország és Szlavónia egyéb vidékein, milyen kegyetlenül, rosszindulatúan, nem keresztényi módon viselkedtek esesett népünkkel és papságával szemben, és, hogy mindezek a panaszok, melyeket népünk és papságunk a római katolikus papság és földesuruk ellen, a nemzeti-egyházi zsinaton és a császári udvar előtt is feltárt, mind valamennyi helytálló volt. Ha ezek a panaszok nem is vezettek teljes eredményre, mégis annyi eredménnyel jártak, hogy a római papok és hatóságok dolyfe és visszaélései alábbhagytak, de ha ilyen panaszok nem lettek volna, a jó Isten tudja, mi lett volna a mai napig belőlünk szerbekből és a szerb egyházból!

9. Ennek a bizottságnak a kiküldését maga az egyházközség kérte az egyházközségi számadások ellenőrzése céljából. A bizottság tagjai voltak: *Aleksandar Ličinić* orahovici igumen, *Pavle Barisić* slobostinski parochus és *Teodor Stefanović* konzisztórium-i jegyző. A bizottság elrendelte, hogy az egyházközségi pénzt háromzár alatt őrizzék, és ezért három egyházközségi gondnokot (tutor) választott: *Jovan Aksenti*, *Petar Dobrović* és *Anastas Zverković* személyében. Az egyházközségi pénztár (pénz) az első számú gondnoknál kell legyen, s ő valamennyi kiadást a második és harmadik számú gondnok és az egyházközség tudtával kell eszközölje. Az egyházközségi pénztárban a vizsgálatkor 5999 forint és 39 fillér értékű kötelezvény (Schein) volt, névértékben.

10. Kis-Kanizsán egykor ugyancsak élt egy néhány szerb család. Régen azonban már egy ilyen család sem él ott. Mindezek elmagyarosodtak és katolikussá lettek. Még ma is azonban szerb családi nevű otthonokra találunk ott, mint például: *Adamović*, *Nikolić*, *Mihajlović*, *Davidović*, *Branković*. Az utolsó szerb asszony Kis-Kanizsán *Jelena Hajdinak* volt, egy *Mihajilo Peknik* nevezetű görögkeleti vallású egyén felesége volt, és 1869. évi február 7-én halt meg.

11. Sümegen élt egy nemes család, melyet „*Nikola*”-nak neveztek. Ennek a családnak a tagjai egy alkalommal Kanizsára jöttek, hogy itt gyónjanak és áldozzanak. Görögkeletiek voltak, de ősmagyaroknak vallották magukat és azt állították, hogy ők még az Árpád-házi királyok korában már a görögkeleti hitet vallották, s a görögkeleti egyház hívei voltak. Ezt *Nikola Vukičević* úrtól, nyugalmazott főtanfelügyelő-helyettesétől tudtam meg, aki e hivatalát megelőzően a Sombor (Zombor)-i Tanfőképezde igazgatója volt, s vele ezt a valóban eredeti értesülést *Adam Frušić*, volt kanizsai lelkész fia: *Nikola* közölte még 1847. évben. Az egyházközségi anyakönyvek mindenesetre tanusítják a családi név előfordulását. *Mihajlo Nikolát* említi az anyakönyv 1801. évben, 1856. évben *Adam Nikola* úr 100 forintot hagy a kanizsai templomra, 1872. évben pedig felesége 25 ft.-ot hagyományozott az egyházközségre (templomra). Valamennyien mindig jötevői voltak a kanizsai egyházközségnek/ templomnak.

12. Ez a harangláb az elülső udvarban állt egészen 1855. évi május hó 11-ig, amikor is áthelyezték a másik udvarba az oltár mögé, ahol az ma is áll.

13. Ezt a kertet 1802. évben fonott-fafonat kerítéssel látták el, majd 1849-ben deszka kerítést létesítettek, s csupán 1852. évben rendezték a terepet.

14. Az adományozók származási helye: Brod, Mikleus, Mihojvac (szerb), Novi Jankovac, Vinkovac, Slatina, Tenje és Orahovica Szlavóniában; Siklós, Majs és Lippó Baranyában; Mitrovica, Zemun (Zimony), Mihaljevác, Tovarnik, Sid és Betajnica a Szerémségből; Szenttamás a Bácskából (*Stevan Radisić* ügyvéd); Pančevo (Pancsova) a Bánátban; Jasenovác Horvátországban és

Kraljevac (ma az elmagyarosodott Mura-Király) a Muraközben, ezek 1, 10, 20, 25 és 40 ft-nyi összegeket adományoztak.

15. Vajon az egyházközség milyen úton jutott ezen ingatlanok tulajdonába, ajándékozás, vagy vétel útján, az ma már meg nem állapítható. Mindezeket az ingatlanokat 1853. évben eladták. Az alábbiak voltak ezek a szántók és rétek:

- 1.) A „Fecske” határában fekvő 9493. helyrajzi számú 2 hold 126 n.öl területű szántó, melyet *Lengyel Ferenc*nek adtak el Kis-Kanizsára 400 forintért;
- 2.) A „Dobogóhíd” határában fekvő 3966 helyrajzi számú 1 hold és 509 n.öl területű szántó, melyet *Steszlin György*nek adtak el 226 forintért;
- 3.) A „Bokostói dülő”-beli 1826. helyrajzi számú 2 hold és 11n.öl területű szántó, melyet *Ács János* nagykanizsai lakosnak adtak el 240 forintért;
- 4.) Az „Ostot-Réh-y” rét, 7468. helyrajziszámú 943 n.öl területtel, melyet *Tiszai Ferenc* kiskanizsai lakos vásárolt meg 35 f-ért;
- 5.) Gyékényes-dűlőbeli 4682 helyrajzi számú 1322 n.öl területű rét, melyet *Mihail Dobrović* (szerb) egyénnek adtak el 90 f-ért.

16. Ezért az egyházközség a római naptár szerinti 1853. évi május 1-jén, nevezett adományozó nevenapján a templomban istentiszteletet tartott.

17. Az alapozáshoz felhasznált követ egészen Varasdon vásárolták.

18. 3000 forint összegben.

19. *Jelena* görög származású volt, apja családi neve, *Mauriczi* volt. Apja konzul volt Rijekában (Fiumében). Önálló gondolkodású és intelligens öregasszony volt. Öregkorában is igen szorgalmasan látogatta a templomot, és újságot olvasott.

20. A kanizsai templomnak 927 forintja a Kanizsai Takarékpénztárnak 2600 forintja.

21. Ez később átköltözött Peteranac faluba Koprivnica közelébe, és ott is halt meg, *György* fiánál.

22. Az első felesége után varasdi vő volt, a felesége a *Kirović* kereskedő családból származott.

23. *Milánt* ennek érdekében 22.-ik életévének¹ elértekor törvénytől némiképp nagykorúvá nyilvánították.

24. 1852. évben a szegények alapján 1310 forint 07 fillér volt, vagy konvencionális monetában 524 forint 02 fillér (1 forintot 40 fillér aranyra átszámítva).

25. Ő a későbbi gondnok: *Dömötör* apja, és a mai gondnok *Milán* nagyapja. Utazás közben vesztette életét, miután a lovak megijedtek.

26. Addig az időpontig csupán egyetlenegy káplánról tudunk, az orahovici kolostorhoz tartozó *Dimitrije* szigeti és kanizsai atyáról, 1691. évből, akiről már fentebb megemlékeztünk.

27. Helynök volt 1836. és 1853. között.

28. Mint eszéki plébánost a Boldogemlékű *Georgije Branković* pátriárka 1905. március 13-án tiszteletbeli esperesnek nevezte ki, és ugyanazon év december 12-én őszentsége a pátriárka megbízása alapján, a karlócai udvari kápolnában *Dr. Georgije Letić* temesvári püspök esperessé szentelte.

29. Magában Kanizsán tulajdonképpen soha sem volt 12–15 családnál, úgy talán mintegy 100 lélek, így például 1842-ben 9 görögkeleti szerb ház volt. *Pavle Apostolović* kántortanító elbeszéléséből tudom, hogy amikor ő Kanizsán megtelepedett (A megtelepedés éve ismeretlen. – Szerk. megj.) 80 szerb hívő lakott itt, de a misén már csak két szerb család van, *Dobrović Jelena* (őslakó) és *Milivoj Joszifović* (ideköltözött nagykereskedő), így összesen mintegy húsz görögkeleti hívő.

30. A Varasd és Čakovec (Csakathum, magyarul Csáktornya) közötti vasúti jegyet továbbra is saját költségén szerezte be, de erre nem is reflektált, habár arra is joga lett volna.

31. Annak idején kértem *Apostolovićot*, hogy írja meg életrajzát, de nem küldte meg. Amit itt közlök, korábbi elbeszéléseiből értesültem.

32. Egy öl fa, akkor 3,23 ft.-ba került (az akkori forintot mai 60 fillérrel számold).

33. Magyarul: Csáktornya, németül Csakathurn, szerbül Čakovec.

34. Ő minden évben 12 ft.-ot adományozott. E sorok írójának itt való lelkeskedése idején senki semmit sem adományozott. Vagy már nincs is ilyen szokás, vagy valamennyien beolvadtak a magyarok és katolikusok közé?

35. Ezen ikonok arcképeit mesterien alkották meg Bécsben ua. az évben.

36. A kanizsai keresztelési, esketési és halotti anyakönyveket 1791. évben kezdték vezetni.

(Szerkesztői megjegyzés: a Szentendrén levő Szerb Ortodox Egyházművészeti Gyűjtemény. Könyvtár és Levéltár a következő nagykanizsai anyakönyveket őrzi: I. 1790–1824. évi keresztelési, házassági és halotti anyakönyv; II. 1828–1916. évi keresztelési anyakönyv; III. 1828–1916. évi házassági anyakönyv; IV. 1828–1986. évi halotti anyakönyv.)

37. Kanizsán azt mesélik, hogy a *Kalanyos*, *Kis*, *Csontos*, *Balogh*, *Ignjátije* (*Ignác*), *László*, *Nagy* és *Szitás* nevekről azt állítják, hogy cigány családnevek.

TÁJÉKOZTATÓ

A TANULMÁNYBAN ÉS A MAGYAR NYELVŰ FORDÍTÁSBAN SZEREPLŐ HELYSÉGEK ÉS VÁROSI TERÜLETEK HOLLÉTÉRŐL

A tanulmány megjelenésének idejére tekintettel a helységek hollétét a törvényhatóságoknak a tanulmány 1909. évi megjelenésekor területei beosztásának, területi szabályozásának megfelelően, tehát azok nevével közöljük. A törvényhatóságok 1909. évi területi beosztása Magyarországon a törvényhatóságokról szóló 1886:XXI. tc.¹ szerinti, Horvát- és Szlavonorságokban a megyék szervezetéről, valamint a megyei és járási közigazgatás rendezéséről szóló, 1886. évi február hó 5-én kelt horvát-szlavon autonóm törvény,² valamint a horvát- és szlavonországi városi községek szervezetéről szóló 1895. évi június hó 21-én kelt autonóm törvény³ szerinti.

Az egyes magyarországi helységeknek mely megyei törvényhatóság területén létének megállapításához elsősorban *Gyalay Mihály* által összeállított Magyar igazgatástörténeti helységnév lexikonból⁴ indultunk ki. Azokban az esetekben, amikor szükséges volt, használtuk *Fényes Elek* által kiadott Magyarország geographiai szótárát,⁵ *Vályi András* Magyar Országnak leírása című művét⁶ és *Korabinsky* Geographisch-Historisches und Produkten Lexikon-ját.⁷

Azoknak a helységeknek a holléte megállapításához, amelyek nem Magyarországon vannak, és nevükből tudottan, vagy a tanulmányból, ill. a fordításból kitűnően, vagy nevükből következtethetően Horvát-Szlavonorságokban fekszenek, a Prof. *A. Scobel* által kiadott *Andrees allgemeiner Handatlas* Ausztria–Magyarország részére készült 1913. évi kiadásának az Osztrák–Magyar Monarchia külön térképeihez tartozó betűrendes névmutatójára támaszkodtunk, és Dél-Nyugat Magyarországnak, Horvátországnak és Szlavóniának az atlaszban XIII–XIV. sorszám alatt levő térképét.⁸ valamint *Bogdanović* tanulmánya megjelenésének idejére tekintettel A Pallas nagy lexikonát⁹ és az 1902. évi Helységnévtár¹⁰ használtuk.

A nyitva maradt kérdéseket mind magyarországi, mind horvát-szlavonországi viszonylatban *Ludovicus Nagy* „Notitiae Hungariae” rövidített című műve¹¹ és az 1902. évi Helységnévtár alapján igyekeztünk, és részben sikerült is, megoldani.

Meg kell említenünk, hogy *Bogdanović* tanulmányában, illetve annak fordításában van néhány olyan helységnév, amelyeket az említett kiadványokban nem találtunk, s ennek folytán azok hollétét csak ismeretlenként jelölhettük.

A városi területek hollétét Zala megye földrajzi nevei c. kiadvány Nagykanizsa helyneveit ismertető fejezetében írtak, és az ehhez tartozó térkép-vázlat alapján,¹² valamint Nagykanizsa és Kiskanizsa 1864. évi földfelmérési rajzai¹³ alapján igyekeztünk megállapítani.

Rövidítések: *horv.* = horvátul,
magy. = magyarul,
ném. = németül

a) a helységnevek

A tanulmányban és a magyar nyelvű fordításban szereplő helységmegnevezés	A megye, amelynek területén a helység fekszik, és a helység nem magyar nyelvű nevei
Bakonya	Baranya megye.
Barcs	Somogy megye.
Belovár Horvátországban	Belovár-Kőrös megyében, melynek székhelye.
Berinj (magyarul Berény, Somogy m.-ben)	Somogy megyében régebben Berény névvel szerepelt Balatonberény, Iharosberény, Kis Berény (melyet mint kisközséget 1944-ben beosztottak Lengyeltótihoz), és Nagyberény.
Betajnica a Szerémségben	Szerém megye.
Bolfan	Varasd megyében van Bolfan mali és Bolfan veliki. <i>Ludovicus Nagynál</i> Bolfan Mali és Bolfan Welki a volt Kőrös megye helységeként szerepel.
Breznica (magyarul Berzence)	Varasd megyében is, és Verőce megyében is van ilyen nevű helység.
Brod	Pozsega megye.
Bukovac	Szerém megye.

Čaglic	Pozsega megye.
Csáktornya	Zala megye; <i>horv.</i> : Čakovec <i>ném.</i> : Csakathurn
Čeha (magyarul Csehi, Zala megyében)	Zala megyében volt Csehi nevű falu, amely később Sümegcsehi néven község lett; volt Csehi puszta Csernyefölde, ma Csörnyefölde mellett, s Kis-Csehi nevű község, mely ma Kiscsehi.
Čepin	Verőce megye. Chepinnek írva is szerepel.
Čitluk puszta	a Verőce megyei Feričanci községhez tartozó puszta.
Čuta	Krassó-Szőrény megyében szerepel Csutta nevű község: <i>Korabinsky</i> -nél Cschutta-nak, <i>Vályinál</i> Csuta-nak írva.
Eszék	Verőce megyében, melynek székhelye; <i>horv.</i> : Osjek. <i>ném.</i> : Esseg, Essek.
Gonba (Nagy Gomba, Somogy m.)	Somogy megye. Nagygombát 1927-ben Marcalival egyesítették.
Grabersko-Lipovljansk	a volt Kőrös megyében szerepel Graberszko Sello. Pozsega megyében szerepel Lipovljan.
Grábócz Baranya megyében (ma Tolna megye ford. megj.)	Tolna megye. Baranya megyében levőként említése szerzői tévedés.
Hadtad	ismeretlen.
Hatac	ismeretlen.

Hereznye	Somogy megye. A helység neve helyesen Heresznye.
Hetes	Somogy megye.
Indija	Szerém megye.
Jaros, Somogy megyében	ismeretlen.
Jasszenovac Horvátországban	Pozsega megye.
Jazak	Szerém megye.
Juta	Somogy megye.
Kamanč vagy Kamančhely (Kamanacs) Zala m.	A Zala megyei Kámánacs-puszta az 1894-ben alakult Korpavár községhez tartozott, majd ennek 1963-ban Nagykanizsával egyesítése óta e városhoz tartozó puszta.
Kaposvár	Somogy megye, melynek székhelye.
Karlóca	Szerém megye. Szerepel Sziemski Karlovci névvel is.
Keszthely	Zala megye.
Kis-Homok. Somogy m.	Somogy megye. Drávafoknak van ilyen nevű része, Csurgóhoz is, és Szentához is tartozik Kishomok nevű puszta.
Kis-Komárom	Zala megye. 1969-ben Komárvárossal történt egyesítésével alakult helység neve Zalakomár.
Koprivnica	Belovár-Kőrös megye. <i>magy.</i> : Kapronca <i>ném.</i> : Kopreinitz
Kostajnic	Zágráb megye.

Körmend	Vas megye.
Kraljevac (ma az elmagyarosodott Mura-Király a Muraközben)	Zala megye.
Križevac	Belovár-Kőrös megye. A volt Kőrös megyének, melyet 1886-ban beolvasztottak Belovar-Kőrös megyébe, székhelye: <i>ném.</i> : Kreuz
Lak vagy Lok kastélya (Sümeg közelében)	Somogy megyében, és nem Sümeg közelében volt Lak vára. (Lásd.: Bevezetés 12. old.)
Lepavina	Belovar-Kőrös megye.
Letenye	Zala megye.
Légrád (a Muraközben)	Zala megye.
Lipovčani	Belovar-Kőrös megye.
Lippo Baranyában	Baranya megye.
Majs Baranyában	Baranya megye.
Marcali	Somogy megye.
Marcel (magyarul Marczfalva Sopron m.)	Sopron megye. <i>Márcz. Márczfalva. Márcz névvel is szerepel.</i>
Mičegnye	ismeretlen.
Mihajlevac a Szerémségből	ismeretlen.
Miholjac	Verőce megyében van Miholjac dolnji és Miholjac gomji.
Mikleus	Verőce megye.
Mitrovica	Szerém megye. <i>ném.</i> : Mitrovitz.
Muris	Murisa nevű major tartozott Kis-Csörnóc, későbbi nevén Csernec Zala megyei községhez, melyet 1938-ban Muraszemenyéhez csatoltak.

Nagykikinda	Torontal megye.
Nagyszombat	Pozsony megye; <i>ném.</i> : Tyrnau, <i>szlovákul</i> : Trnava.
Nemeždid (magyarul Nemesdéd), Somogy megye	Somogy megye.
Novi Jankovac Szlavóniában	Szerém megyében van Novi Jankovac és Stari Jankovac.
Novska. Szlavóniában	Pozsega megye.
Orahovica	Verőce megye.
Osek	Verőce megye, melynek székhelye; <i>magy.</i> : Eszék, <i>ném.</i> : Esseg, Essek.
<i>Dakrac</i>	Pozsega megye.
Pančevo (Pancsova) a Bánátban	Torontal megye.
Peöleskefe (?)	Zala megye. 1863 előtti neve Pölöskefej, 1863 óta Pölöskefő.
Peteranac Koprivnica közelében	Belovar-Kőrös megye.
Pétervárad	Szerém megye; <i>horv.</i> : Petraradin, <i>ném.</i> : Peterwardein.
Pisanica	Valószínűleg a Belovar-Kőrös megyében levő Piszanica velika. Van Piszanica mala is.
Plavsinačk	Belovar-Kőrös megye,
Pozsega	Pozsega megye, melynek székhelye,
Ratkon	ismeretlen.
Rijeka	olasz eredetű neve Fiume.

Riny (magyarul Rinya Somogy megyében)	a Somogy megyei Inke községhez tartozó puszta. A megyében több község van, melyek nevének első tagja Rinya.
Ruma	Szerém megye.
Sárvár	Vas megye.
Semona	ismeretlen.
Sid a Szerémségben	Szerém megye.
Siklós Baranyában	Baranya megye.
Slatina	Verőce megyében volt Slatina nevű mezőváros, és Zágráb megyében ilyen nevű község.
Slobostinsk	ismeretlen. Pozsega megyében van Szlobostina vel Schlobostina.
Soba [Szob (Szobb), Somogy megye]	Somogy megye. Ma Somogyszob.
Sr iemski] Karlovci	lásd Karlóca.
Srijedsk	ismeretlen.
Sümeg	Zala megye. Ma Veszprém megyéhez tartozik.
Sümeg (Somogy)	A fordító átvette a megyei hovatarozásnak a szerző által hibásan használt megjelölését. Ez utóbbiban viszont szerepet játszhatott, hogy Sümeg régi alakjai Somogy régi alakjaival egyeznek.
Szekcső (szerbül: Sečuj, fonetikusán Szecsuj)	valószínűleg Dunaszekcső Baranya megyében.
Szentgrót	Zala megye. Ma Zalaszentgrót.

Szent László	Somogy megyében is és Zala megyében is volt több Szent László nevű helység vagy olyan helység, amelynek neve, vagy nevének utótagja Szentlászló.
Szenttamás a Bácskában	Bács Bodrog megye.
Sziget városa	Somogy megye. A XIX. század közepétől neve Szigetvár. Ma Baranya megyéhez tartozik.
Teles	Nem lehet tudni, Teles névvel melyiket említi a szerző. <i>Dr. Ördög Ferenc:</i> Migrációra utaló családnevek Zala megye XVIII. századi népösszeírásaiban (1745–1771) c. tanulmánya ¹⁴ szerint Galamboknak van Tölös nevű külterülete.
Tenje Szlavóniában	Verőce megye. Szerepelt Tenya vagy Tenny megnevezéssel is.
Tkukovac	A volt Kőrös megyében van Chukovecz nevű helység.
Tovarnik Szerémségben	Szerém megyében van Tovarnik nevű község, Ruma mellett is, és Sid mellett is.
Udvarhely (Somogy megyében)	Somogy megye. Ma Somogyudvarhely.
Varasd	Varasd megye, melynek székhelye. <i>horv.:</i> Varaždin <i>ném.:</i> Warasdin.
Velika Mučna	Belovár-Kőrös megye.

Velika Pisanica	Belovar-Kőrös megye. Pozsega megyében Velika nevű helyiség van.
Vinkovac	Szerém megyében van, ha Vinkovac megnevezés Vinkovcit jelenti.
Vojke	Szerém megyében van, ha ez Vojka.
Vukovar	Szerém megye.
Zágráb	Zágráb megye, melynek székhelye; <i>horv.</i> : Zagreb, <i>ném.</i> : Agram.
Zalaegerszeg	Zala megye, melynek székhelye.
Zemun (Zimony) Szerémségben	Szerém megye; <i>horv.</i> : Zemun, <i>ném.</i> : Semlin.

b) a városi területek

A tanulmányban és a magyar nyelvű fordításban szereplő terület-megnevezés

Hol fekszik?

„Bokostói-(dülő)“

ismeretlen

„Dobogóhíd“ határában

Nagykanizsán volt egy árok feletti nagy dobogós híd. Ettől kapta megnevezését a környező terület, amely az Inkeyek sírkápolnájától K-re fekszik és az 1864. évi földmérési rajzon Dobogu híd névvel szerepel.

„Fecske“ határában

Nagykanizsán van Fecskeparti dülő. Részben már beépült.

Gyékényesi-dülő

Nagykanizsán van Gyékényesi első dülő és a Szeszgyár mögött Gyékényesi második dülő.

„Ostot-Réh-y” rét

Nagykanizsán van Osztott rétek
nevű szántó és kaszáló. Homok-
komárom, Sormás és Kiskanizsa
osztokodik rajta.

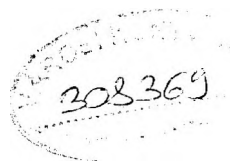
A Dobrović Jelena által a
nagykanizsai görögkeleti egyház-
nak átengedett, a gimnázium
közelében állott 350. hrsz. házas
ingatlan.

Nem sikerült megállapítani hol volt.

JEGYZETEK

1. *Dr. Márkus Dezső* (szerk.): Magyar törvénytár 1000–1895. Milleneumi emlékkiadás. 1884–1886. évi törvénycikkek. Budapest, 1897. 367–404.
2. Horvát- és Szlavonországok autonom törvényeinek gyűjteménye. I-V. kötet és a betűrendes tárgymutató kötete. Budapest, 1901–1904. III. köt. 1877–1886. évi törvények., 335-371. old.
3. U. a. V. köt. 1893–1900. évi törvények. 248. old.
4. *Gyalay Mihály*: Magyar igazgatástörténeti helységnévlexikon. Budapest, 1989.
5. *Fényes Elek*: Magyarország geographiai szótára, melyben minden város, falu és puszta, betűrendben körülményesen leíratik. I–IV., Pest, 1851.
6. *Vályi András*: Magyar Országnek leírása. I–III. Buda, 1796–1799.
7. *Korabinsky, Johann Mathias*: Geographisch-Historisches und Produkten Lexikon von Ungarn. Pressburg, 1786.
8. *Andrees allgemeiner Handatlas*. Herausgegeben von Professor A. Scobel. Ausgabe für Österreich–Ungarn in 147 Haupt- und 163 Nebenkarten auf 223 Kartenseiten. Nebst vollständigen Namenverzeichnis. Zweite verbesserte und bedeutend vermehrte Auflage. Vierter revidierter Abdruck. Wien, 1913.

9. A Pallas nagy Lexikona I–XVI. kötet és I–II. pótkötet. Budapest, 1893–1900.
10. A Magyar Korona Országainak helységnévtára 1902. Szerk.: a Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1903.
11. *Nagy, Ludovicus*: Notitiae politico-geographico statisticae partium Regno Hungariae adnexarum seu Slavoniae et Croatiae, Litoralis item Hungarico-Maritimi commercialis, et Confiniorum Militarium Hungaricorum. I–II. Budae, 1828–1829.
12. *Papp László–Végh József* (szerk.): Zala megye földrajzi nevei. Zalaegerszeg, 1964. 589–591. old. 267., 282., 319. és 431. sorsz.
13. Feld Skizzen der Gemeinde Nagy Kanizsa samt Ortschaft Kis Kanizsa 1864. Thúry György Múzeum, Nagykanizsa, Történeti dokumentációs tár 83.79.3.
14. A tanulmány megjelent *Dr. Rózsa Miklós* (szerk.): Nagykanizsa első okleveles említésének 750. évfordulója alkalmából rendezett helytörténeti – történettudományi konferencia előadásai. Nagykanizsa, 1995. 10. 20–21. című kötetben (Nagykanizsa, 1996.), 105–114. old.

Nagykanizsai Honismereti Füzetek című sorozatban megjelent tanulmányok

1. *Dr. Fülöp György*: Kiskanizsai ragadványnevek. [Sokszorosított kéz-(gép)irat.]. 1979.
2. *Dr. Tolnai Sándor*: A tűz elleni védekezés Nagykanizsán 1690-től 1988-ig. 1989.
3. *Fónyad Pál*: A nagykanizsa evangélikus gyülekezet története. 1991.
4. *Dr. Makoviczky Gyula*: Göcseji és hetési falucsúfolók. 1992.
5. *Dr. Cseke Ferenc*:
  1. Nagykanizsa vonzáskörzete.
  2. Nagykanizsa természeti viszonyainak értékelése a településfejlődés és a gazdasági élet szempontjából.
  3. Nagykanizsa milyen mértékig támaszkodhat a városkörnyéke élelmiszeripari nyersanyagaira? 1993.
6. *Dr. Rózsa Miklós*: Kanizsa mecsetből kialakított plébániatemploma 1690–1700 között. 1993.
7. *Balogh László*: Nagykanizsa város és környéke környezetállapoti alapfelmérése. 1994.
8. *Lencsés Gábor*: Az újudvari Csibiti-völgy természeti képződménye és élővilága. 1994.
9. *Dr. Vándor László*: Botszentgyörgy vára. (Az ún. Romlott-vár kutatásainak eredményéből). 1995.
10. *Dr. Rózsa Miklós*: Ingatlan-tulajdon és telekkönyv Kanizsán a török alóli felszabadítást követő évtizedben. 1995.
11. *Dr. Cseke Ferenc*: A Principális-csatorna vízgyűjtőjének vízföldrajzi viszonyai. 1995.
12. *Buda Ernő – Benedek Miklós*: Károlyi Árpád, az olajbányászati és növényteni kutató 1907–1972. 1996.
13. *Dr. Rózsa Miklós*: Kanizsa város tanácsának bírói tevékenysége a török uralom megszűnése utáni évtizedben. 1996.

300, —